

Hij, die zijn naam voor eeuwig verbond aan de Sint Pietersberg

IR. DAVID CORNELIS VAN SCHAÏK, DE WORDING VAN EEN ICOON

Supervisor:

Prof. Dr. Ernst Homburg

Student:

Lucie Bastiaens

I6010739

Postvak: 22

l.bastiaens@student.maastrichtuniversity.nl

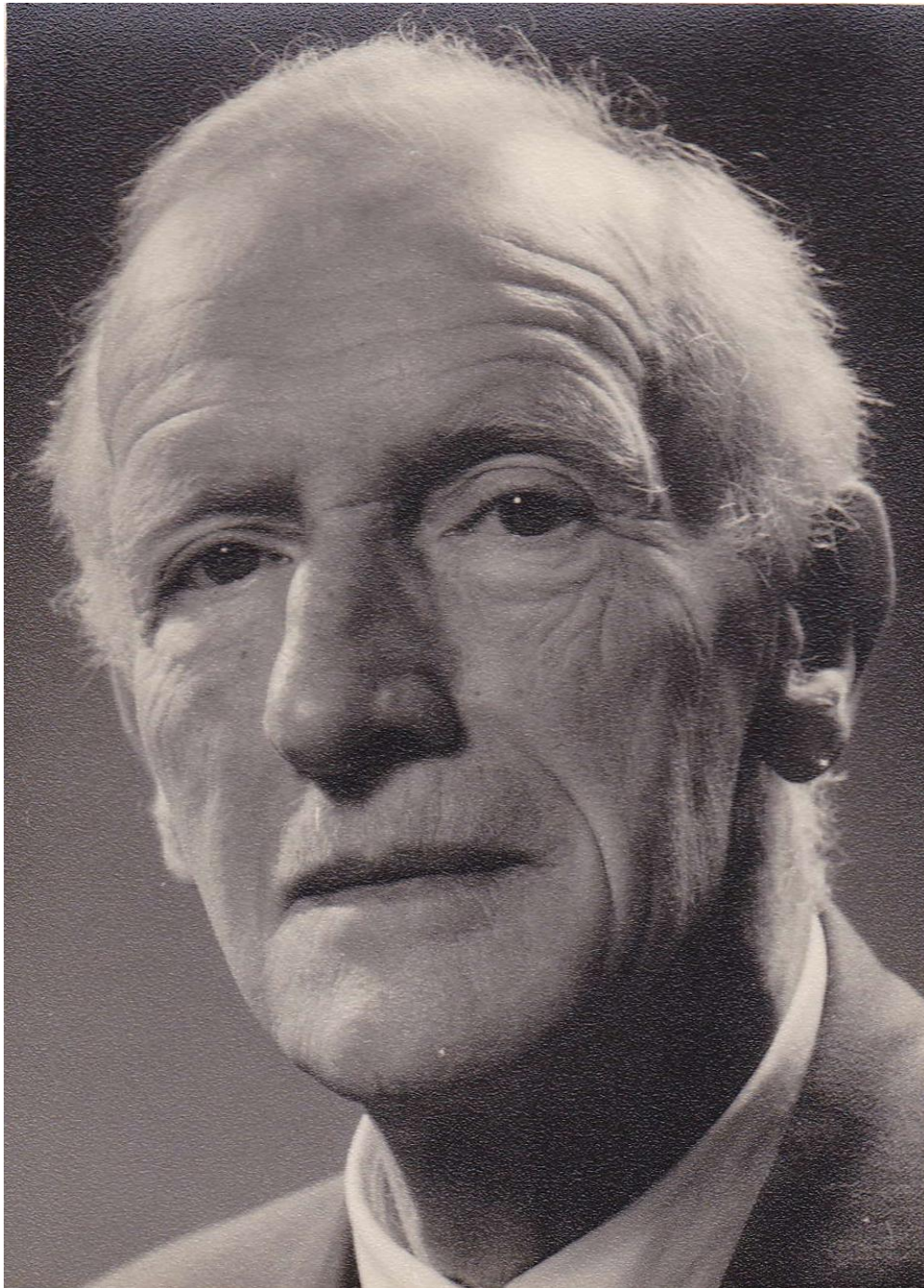
BA Cultuurwetenschappen: Eindscriptie

MARBLE: Sint Pietersbergproject

22-6-2012

Woorden: 18.070

TITELPAGINA: De titel van deze scriptie is geïnspireerd op het bericht naar aanleiding van het overlijden van Van Schaik, ere-bestuurslid van de V.V.V. Maastricht, afkomstig uit het V.V.V. Maastricht jaarverslag 1972/1973, p. 9.

Ir. David Cornelis van Schaik in 1958 (foto genomen door F. Lahaye,
afkomstig uit fotoalbum Wim van Schaik, Collectie Ed de Grood)

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	5
HOOFDSTUK 1	8
EEN 'HOLLANDER' NAAR HET ZUIDEN VAN LIMBURG	8
1.1 AAN DE SLAG VOOR N.V. KALKMERGEL-MIJ. 'SINT PIETERSBERG'	11
1.2 VESTIGING IN LIMBURG	15
HOOFDSTUK 2	20
IN DE GREEP VAN DE BERG: DE JAREN DERTIG	20
2.1 DE ARCHIEVEN IN PARIJS	20
2.2 EERSTE OPDRACHT VAN DE ENCI	22
2.3 STICHTING HET LIMBURGS LANDSCHAP	23
2.4 NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP LIMBURG	25
HOOFDSTUK 3	30
DE OORLOGSPERIODE: "DE BERG IS EEN WAARDEVOL BEZIT VAN DE NATIONALE BETEKENIS"	30
3.1 COMMISSIE SINT PIETERSBERG	31
3.2 OPMETINGEN VOOR DE ENCI	34
3.3 VERENIGING VOOR VREEMDELINGENVERKEER MAASTRICHT	37
3.4 DE SINT PIETERSBERG ALS EVACUATIECENTRUM	39
HOOFDSTUK 4	40
DE INZET VOOR DE BERG NEEMT EEN ANDERE WENDING: TWIJFELS AAN VAN SCHAÏK ..	40
4.1 STAATSTOEZICHT OP DE MIJNEN	40
4.2 STICHTING 1940-1945	44
4.3 BELGISCH-NEDERLANDSE WETENSCHAPPELIJKE COMMISSIE	46
4.4 HET SINT PIETERSBERGONDERZOEK	48
4.5 TOEKENNING RIDDERORDE	51
HOOFDSTUK 5	53
HET SINT PIETERSBERGONDERZOEK UITGEDIEPT	53
5.1 DE START VAN HET ONDERZOEK	53
5.2 MOEILIKHEDEN TUSSEN VAN SCHAÏK EN DIELIS	56
5.3 INVENTARISATIE EN EVALUATIE	64
DISCUSSIE	69
CONCLUSIE	73
BRONNENLIJST	75

INLEIDING

“Mijn vader werd een expert in de grotten”¹, aldus Wim van Schaïk, zoon van Ingenieur David Cornelis van Schaïk. Deze uitspraak omvat hoe de meesten zich Ir. D.C. van Schaïk herinneren of over hem denken. Aan Van Schaïk wordt gerefereerd als dé kenner van de Sint Pietersberg. Zelfs op zijn grafsteen staat vermeld: ‘pionier van de Sint Pietersberg’². Van Schaïk komt in de jaren dertig van de vorige eeuw naar Zuid-Limburg voor een opdracht die hij als elektrotechnisch ingenieur gaat uitvoeren. Wie had toen gedacht dat deze ‘Hollander’ zo gefascineerd zou raken door de natuur van Limburg, in het bijzonder de Sint Pietersberg. De onderaardse wereld van de berg zou hem niet meer loslaten.

De Sint Pietersberg is een kalkmergelplateau gelegen ten zuiden van Maastricht (en ligt gedeeltelijk in België). De Romeinen wonnen hier reeds mergel en vanaf de late Middeleeuwen ontgon men stelselmatiger blokken mergel waardoor gangenstelsels ontstonden. Eind achttiende eeuw maken Franse officieren een kaart van het Noordelijk gangenstelsel, maar desondanks is de uitgestrektheid van de stelsels onbekend in de twintigste eeuw. Als Van Schaïk eind jaren twintig de kaart in het archief van Maastricht vindt, blijkt deze nog altijd nauwkeurig te zijn. Van Schaïks interesse voor de gangenstelsels en het karteren ervan is gewekt. Hij start met het opmeten en in kaart brengen van uiteindelijk het gehele Nederlandse deel van de Sint Pietersberg. Dit wordt zijn levenswerk en geeft hem bekendheid. De complete plattegrond presenteert hij in 1959³.

De cultuurhistorische waarde van de Sint Pietersberg komt naar voren in de opschriften en tekeningen op de wanden en in vondsten en ontdekkingen die men in de berg doet. Bovendien bevinden zich een aantal monumenten op de berg, zoals de ruïne Lichtenberg. De flora en fauna zijn uniek, zowel op als in de berg, evenals de geografie. Deze aspecten trekken de aandacht van Van Schaïk en hij ontwikkelt zich van natuurliefhebber tot natuurkenner. Dit komt tot uiting in zijn lidmaatschap van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg, waarvoor hij artikelen gaat schrijven en meewerkt aan vleermuizenonderzoeken, en in de functies die hij gaat bekleden, bijvoorbeeld bij Stichting het Limburgs Landschap. In 1938 profileert Van Schaïk zich als

¹ Staal, 2002, p. 15.

² Foto van grafsteen: Spee, 1987-1997, geen paginering.

³ Ubachs & Evers, 2005, pp. 484-485.

kenner van de Sint Pietersberg door de publicatie van het door hem samengestelde boek *De Sint Pietersberg*. De rest van zijn leven zal grotendeels om de berg draaien. Kortom, wie zich op een of andere manier bezig houdt met de Sint Pietersberg, kan niet om Van Schaïk heen.

Van Schaïk was en is een icoon. Toch lijkt de wording tot pionier van de Sint Pietersberg geen logische ontwikkeling voor een elektrotechnisch ingenieur uit het noorden van het land. De weg daar naartoe is het eerste focuspunt in deze scriptie. Het gaat hierbij niet alleen om Van Schaïks eigen verdiensten, maar ook om de opbouw van zijn netwerk. Van Schaïk is in de loop der jaren op een voetstuk geplaatst. Toch zijn er ook negatieve geluiden over hem. Niet iedereen is het met Van Schaïks status als icoon eens, maar het netwerk rondom Van Schaïk probeert hem op het voetstuk te houden.

De ENCI (Eerste Nederlandse Cement Industrie) vestigt zich in 1926 aan de oostzijde van de Sint Pietersberg en graaft in de loop der jaren grote delen af. Het verdwijnen van de berg stuit op veel protest. Als natuurliefhebber en –beschermers is Van Schaïk tegen de afgraving van de Sint Pietersberg. Toch speelt de ENCI ook een positieve rol voor Van Schaïk. De ontwikkeling van deze relatie zal in de gehele scriptie een rol spelen.

Ik wil bij deze duidelijkheid scheppen over het feit dat volledigheid in het kader van deze bachelorscriptie onmogelijk is. Dit is geen allesomvattende biografie, dat is ook niet mijn insteek. Bovendien verdienen een aantal zaken dieper onderzoek dan waar ik toe in staat ben geweest. De focus ligt op de netwerkontwikkeling, de wording en het ondermijnen van een icoon, en hoe daar vervolgens op gereageerd is. Mijn onderzoeksvraag, en tevens de vraag die ik in deze scriptie ga beantwoorden, luidt: Hoe is het icoonbeeld van Ir. David Cornelis van Schaïk ontstaan en op welke wijze is getracht dit te ondermijnen?.

De opbouw van de eerste drie hoofdstukken is chronologisch. In hoofdstuk 1 komt Van Schaïks jeugd aan bod en zal ik dieper ingaan op zijn persoon, het gezin dat hij met zijn vrouw sticht en zijn komst naar Zuid-Limburg. In het tweede hoofdstuk beschrijf ik hoe Van Schaïks fascinatie voor de Sint Pietersberg in de jaren dertig leidt tot de publicatie van het boek *De Sint Pietersberg* in 1938. Tevens komt hier de opbouw van zijn netwerk aan bod. In hoofdstuk 3 belanden we in de oorlogsperiode. Een roerige tijd waarin Van Schaïk in toenemende mate als kenner van de Sint Pietersberg wordt erkend. Toch worden na de oorlog Van Schaïks vakkennis en vaderlandslievendheid

door verschillende partijen in twijfel getrokken, zoals zal blijken in hoofdstuk 4. Dit, terwijl Van Schaik zijn netwerk weet te versterken en zij een tegenreactie inzetten. In het vijfde hoofdstuk ligt de focus op het verloop van een onderzoek waar Van Schaik de leiding over heeft. Wederom bekritiseert en beschermt men Van Schaik. Ik sluit af met een discussie, gevolgd door een conclusie.

HOOFDSTUK 1**EEN 'HOLLANDER' NAAR HET ZUIDEN VAN LIMBURG**

David Cornelis van Schaïk wordt geboren op 13 oktober 1888 in Rotterdam. Vader Willem Cornelis Loran van Schaïk en moeder Helena Hermina Buitenweg kregen eerder al een zoon, in 1885, die na 7 maanden overleed, en vervolgens een dochter, Jeanette Cornelia⁴.

Vader Willem studeert aan de Rijksuniversiteit Utrecht waar hij vervolgens als natuurkundeassistent aan de slag gaat. Daarna promoveert hij en werkt vanaf 1884 als docent wiskunde, mechanica en kosmografie aan de H.B.S. te Rotterdam. Zoon David Cornelis heeft het schrijven later niet van een vreemde, aangezien ook zijn vader een aantal artikelen publiceert⁵.

In 1900, drie maanden voor de geboorte van de jongste dochter Wilhelmina Cornelia Lorance, overlijdt vader Van Schaïk op 49 jarige leeftijd⁶. David Cornelis is dan pas 12 jaar oud. Om wat extra geld te verdienen, verhuurt moeder Helena kamers van hun huis. David Cornelis zou als enige jongen in dit huis behoorlijk in de watten zijn gelegd⁷.

David Cornelis van Schaïk op 22-5-1906
(foto van fotoalbum Wim van Schaïk,
Collectie Ed de Grood)

⁴ Gemeentearchief Rotterdam, z.d., 'Digitale stamboom: Willem Cornelis Loran van Schaïk'.

⁵ Molhuysen, Blok, & Kossmann, 1930, p. 1283.

⁶ Gemeentearchief Rotterdam, z.d., 'Digitale stamboom: Willem Cornelis Loran van Schaïk'.

⁷ Wim van Schaïk in interview van Ed de Grood met Wim van Schaïk, 3 oktober 2002 te Geldrop.

Van Schaik als pas afgestudeerde ingenieur aan het werk, 1915-1916
(foto van fotoalbum Wim van Schaik, Collectie Ed de Grood)

David Cornelis gaat in Delft aan de Technische Hogeschool⁸ studeren waar hij in 1912 zijn titel ingenieur (Ir.) behaalt in de elektrotechniek. In de jaren die volgen krijgt Van Schaik verschillende opdrachten om elektrische installaties aan te leggen⁹.

Uit de foto op de volgende pagina, uit 1911, blijkt dat Van Schaik dan al zijn toekomstige echtgenote Margaretha Wilhelmina Louisa Johanna Wijting kent. Zij (Margaretha), geboren in 1881 in Leiden, is een aantal jaren ouder en studeert als pianiste af aan het conservatorium. In 1914 trouwen ze en in 1915 wordt dochter Margaretha (Margriet) geboren. In de jaren die volgen breidt het gezin uit: Helena (Len), Jacoba (Koos), Theodora (Thea), Willem (Wim) en Wilhelmina (Frieda) worden geboren. Uit de geboorteplaatsen van de kinderen blijkt dat het gezin vaak verhuist. Ze wonen in Voorburg (1915-1917), Oegstgeest (1917-1919), Groningen (1919-1921) en Arnhem (1921-1930) voordat ze zich definitief in Limburg vestigen¹⁰.

⁸ Een 'Hogeschool' had een academisch niveau, pas sinds 1985 geldt deze benaming voor hoger beroepsonderwijs. Delft University of Technology, z.d., 'Geschiedenis van de universiteit'.

⁹ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaik, inv. nr. 227, 228 en 229.1-229.4, en Bels, 1972, p. 139, en De Nieuwe Limburger, 1970, p. 11.

¹⁰ Archief HCL, GA Maastricht, H241 Heer, bevolkingsregister 1921-1940, nr. 18, folio 1962 t/m 1991 en Valkenburg, 1994, p. 56.

David Cornelis van Schaik poseert met Margaretha Wilhelmina Louisa Johanna Wijting, 18-8-1911
(foto van fotoalbum Wim van Schaik, Collectie Ed de Grood)

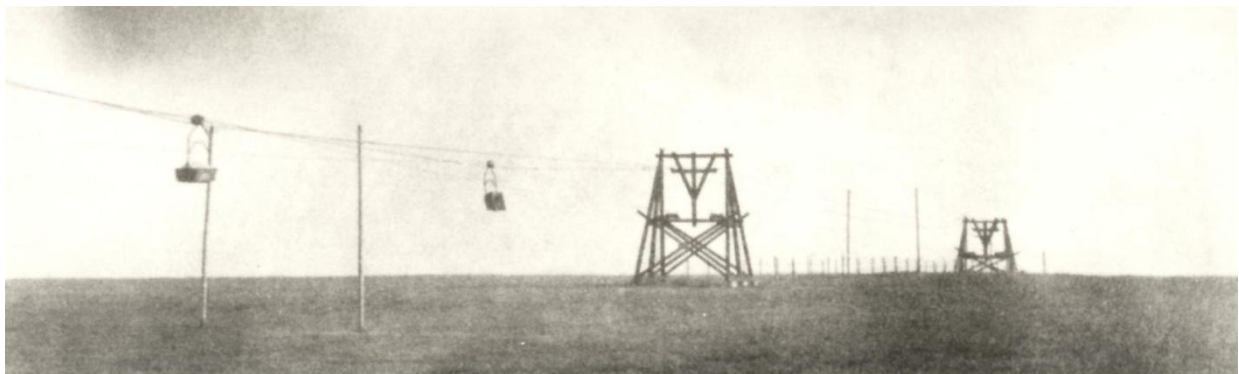

Het gezin Van Schaik in 1920 (foto van fotoalbum Wim van Schaik, Collectie Ed de Grood)

1.1 AAN DE SLAG VOOR N.V. KALKMERGEL-MIJ. 'SINT PIETERSBERG'

Het bedrijf N.V. Kalkmergel-Mij. 'Sint Pietersberg', opgericht in 1916, graaft kalkmergel af in een groeve aan de westkant van de Sint Pietersberg. Daarna wordt het met karren over de berg vervoerd¹¹. In 1918 ontstaat de behoefte aan een systeem om de afgegraven mergel makkelijker naar de oostkant te vervoeren, zodat het daar door middel van schepen vanaf het kanaal Luik-Maasticht kan worden weggevoerd. De N.V. Kalkmergel-Mij. 'Sint Pietersberg' vraagt Van Schaik mee te werken aan het ontwikkelen van deze kabelbaan¹².

Dit is voor Van Schaik de eerste kennismaking met Zuid-Limburg. Het gezin blijft nog enkele jaren in Groningen en later in Arnhem wonen. In 1927 vraagt N.V. Kalkmergel-Mij. 'Sint Pietersberg' Van Schaik opnieuw mee te werken aan een project. De kabelbaan voldoet niet langer. Om het afgegraven mergel voortaan dóór de berg te vervoeren moet een tunnel worden aangelegd. Van Schaik dient dit plan uit te gaan werken¹³. Daarvoor verhuist het gezin in 1930 naar Maastricht.

De kabelbaan over de Sint Pietersberg (Collectie Jan Spee)

¹¹ Ubachs & Evers, 2005, p. 262.

¹² Wim van Schaik in interview van Ed de Grood met Wim van Schaik, 3 oktober 2002 te Geldrop, en Kruytzer, 1968, p. 150.

¹³ Het aantal ingenieurs was in de jaren '20 in Limburg niet zo groot, zij hadden of in Aken gestudeerd of werden uit het noorden van het land aangetrokken, aangezien bijvoorbeeld de Technische Universiteit Eindhoven pas in 1956 werd opgericht. Technische Universiteit Eindhoven, z.d., 'Over de Universiteit'.

Van Schaik is echter opgeleid tot elektrotechnisch ingenieur en moet zich nu verdiepen in de mijnbouwkunde. Volgens zoon Wim maakt zijn vader in deze tijd een aantal studiereizen naar Zwitserland en Duitsland¹⁴. Zelf zegt Van Schaik hierover: “Dat werk maakte me tot mijnbouwer, waartoe ik me wel had moeten bekwamen aan de hand van een Duits standaardboek.”¹⁵ Van Schaik krijgt de leiding bij de aanleg van de tunnel¹⁶. Hij maakt zoveel mogelijk gebruik van de reeds bestaande gangen en de nauwkeurige plattegronden van het Noordelijk gangenstelsel, het deel van de Sint-Pietersberg waar de tunnel doorheen zal lopen. Om de schade van eerdere instortingen te bekijken en te achterhalen of de gangen daadwerkelijk gebruikt kunnen worden, dienen Van Schaik en zijn medewerker Ing. G. Wylezalek de gangen te inspecteren¹⁷. Wylezalek is verantwoordelijk voor het graaf- en springwerk. Overigens vindt er bij het aanleggen van de tunnel een dodelijk ongeval plaats¹⁸.

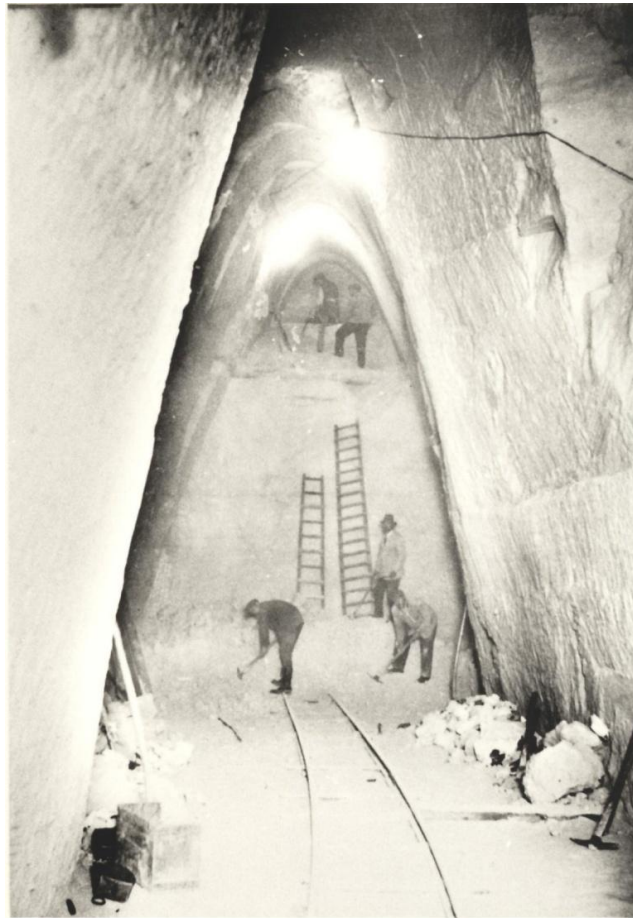
¹⁴ Staal, 2002, p. 12.

¹⁵ De Nieuwe Limburger, 1970, p. 11.

¹⁶ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaik, inv. nr. 75: Verklaring directie Joh. Th. v.d. Zwaan.

¹⁷ Van Schaik, 1983[1938], pp. 55-56.

¹⁸ Jan Spee, 1987-1997, geen paginering.

Twee foto's van de werkzaamheden van de aanleg van de tunnel, deze foto's zijn gemaakt door Van Schaïk zelf (Collectie Jan Spee)

Door deze werkzaamheden maakt Van Schaïk voor het eerst kennis met de onderaardse wereld van de Sint Pietersberg. Een wereld die hem gaat fascineren, zo schrijft Van Schaïk:

“Wanneer men voor het eerst het warnet van onderaardsche gangen betreedt, maakt dit, mede door de daar heerschende diepe duisternis, een wonderlijken en machtigen indruk”¹⁹.

“Ik werd bezeten door de berg, in de goede zin van het woord dan. Ik moest en zou weten wat hij herbergde aan geheimzinnige gangen, vleermuizen, fossielen en wat al niet.”²⁰

¹⁹ Van Schaïk, 1983[1938], p. 49.

Er worden verscheidene verkenningen gedaan om door de instortingsgebieden de precieze route van de tunnel te bepalen, door Van Schaik ook wel instortingsexpedities genoemd²¹. Zodra duidelijk is dat de meeste gangen niet geschikt zijn, besluit men de tunnel aan te leggen onder dit gevaarlijke gebied. De boogvorm van de tunnel krijgen een betonnen bemanteling en men legt een 'vluchtpuut' aan. Van 1928 tot 1931 werkt men aan de aanleg van de tunnel die later de naam 'Van Schaik tunnel' zal krijgen²².

Ingang die de groeve aan de Mergelweg zou verbinden met het instortingsgebied. Links vooraan Van Schaik, naast hem Wylezalek, Paultje de Beer met hoed in de hand, daarnaast een blokbreker, links daarboven Montulet (ENCI) en helemaal boven opzichter Nicolas (waarschijnlijk van Staatstoezicht op de Mijnen) (Collectie Jan Spee)

²⁰ De Nieuwe Limburger, 1970, p. 11.

²¹ De Sint Pietersberg, 1983[1938], p. 62. Over het proces van de aanleg van de tunnel heeft Ir. Van Schaik geschreven in het stuk "De onderaardsche gangen in den Sint Pietersberg" in *De Sint Pietersberg* 1983[1938], pp. 45-105.

²² Jan Spee, 1987-1997, geen paginering.

Ingang van de tunnel, de aanleg van de tunnel is hier al behoorlijk gevorderd. Er is al een spoor te zien, met een dieseltreintje erop (Wylezalek zit op de plaats van de machinist) dat wagonnetjes met mergel vervoert (Collectie Jan Spee)

1.2 VESTIGING IN LIMBURG

Voor het werk van vader verhuist het gezin Van Schaïk in 1930 vanuit Arnhem naar Maastricht waar ze een aantal jaren op de Scharnerweg wonen om vervolgens in 1935 naar de Bemelerweg in Heer te verhuizen, naar 'Huize Dennezicht'²³. Een neef en de moeder van Margaretha, Van Schaïks vrouw, wonen een tijdje bij het gezin in. Het is niet makkelijk om als protestants gezin (het gezin Van Schaïk was Nederlands Hervormd) in het katholieke Zuid-Limburg te wonen. Zo zou in 1944 meer dan 95% van de inwoners van Heer Rooms-Katholiek zijn. Bovendien: "Het sociale leven in Heer speelde zich voor een groot deel af rondom de beide harmonieën, de kerkelijke zangvereniging en de jeugdverenigingen"²⁴. Deze verenigingen zijn allen katholiek en iedereen die niet

²³ De Nieuwe Limburger, 1970, p. 11. Dit huis bestaat nog steeds, het bordje 'Huize Dennezicht' hangt ook nog steeds op de gevel.

²⁴ Wijts, 1994, pp. 6-7.

katholiek is, wordt buitengesloten²⁵. Toch benadrukt Van Der Linde dat spanningen tussen protestanten en katholieken niet tot uitdrukking komen in persoonlijk contact tussen bijvoorbeeld burens. De katholieke dominantie komt vooral voort uit de kerk, die overal een vinger in de pap heeft²⁶.

Geloof speelt in het gezin Van Schaïk een belangrijke rol. Zij bezoeken regelmatig de Nederlands Hervormde kerk St. Jan op het Vrijthof in Maastricht. Hier doen de kinderen ook hun geloofsbelijdenis²⁷. Tevens zou Van Schaïks geloof een plaats in zijn werk innemen:

“Hij minde de natuur en het landschap van Limburg als geen ander. Voor hem was de Sint Pietersberg op de eerste plaats een schepping van God.”²⁸

Volgens oudste dochter Margriet (die in 1958 haar eigen boekhandel La Joie des Livres opende op het Vrijthof in Maastricht²⁹) hebben haar ouders en zij zelf zich als protestanten niet onrechtvaardig behandeld gevoeld door de katholieken in Zuid-Limburg. Over haar ouders zegt Margriet:

“Ze hadden ons kinderen geleerd dat als je hier als gast binnenkomt je er altijd welkom bent. Ze lieten ons het Lichte Zuiden zien. Ik was in Arnhem op de school met de bijbel geweest waar katholieken als vijandig werden beschouwd. Maar het omgekeerde was in Limburg niet het geval. Donker is het hier nooit geweest.”³⁰

Zoon Wim is minder positief over zijn ervaringen met het religieverskil dat volgens hem van het gezin buitenstaanders maakt. Toch komen er in 1947, vlak na het vroegtijdig overlijden van moeder Margaretha, vrouwen uit de buurt om de rozenkrans te bidden: “Ze hebben de kist helemaal uitgeleide gedaan tot aan de gemeentegrens”³¹. Dit verwijst naar wat Van Der Linde aangeeft betreffende persoonlijke contacten tussen katholieken en protestanten. Bovendien is het plausibel dat geloofsverschillen geen rol spelen in de elitaire kringen waarin de familie Van Schaïk zich bevindt. Dochter Margriet: “We waren, laten we zeggen, een geletterde familie.”³²

²⁵ Van der Linde, 2001, p. 329.

²⁶ Van der Linde, 2001, p. 331.

²⁷ Van Schaïk (Koos), 2005, p. 9.

²⁸ De Limburger, 1972, p.5.

²⁹ Kuitert, 2003, geen paginering (online).

³⁰ Paumen, 1997, geen paginering (online).

³¹ Staal, 2002, pp. 16-17.

³² Paumen, 1997, geen paginering (online).

Dat deze geloofsachtergrond geen beslissende rol speelt, blijkt alleen al uit het feit dat Van Schaik gedurende zijn jaren in Limburg in vele stichtingen en commissies plaatsneemt. Door zijn intellectuele achtergrond en kennis krijgt Van Schaik naamsbekendheid en status. Niemand had zich eerder zo verdiept in de gangenstelsels van de Sint Pietersberg, men ziet Van Schaik daarom als iemand die 'iets te melden' heeft. Door de berg regelmatig te bezoeken voor zijn werk, wordt Van Schaik een bekende voor de mensen in het dorp Sint Pieter. Hij bezoekt ze soms en maakt praatjes waardoor men hem in toenemende mate accepteert. De indruk die de buitenwereld van Van Schaik heeft, is die van een zeer beschaafde, fatsoenlijke en vriendelijke man³³.

Van Schaik zoals velen zich hem herinneren: vriendelijk, al rokend en met zijn zo geliefde landschap op de achtergrond, zomer 1947 (foto van fotoalbum Wim van Schaik, Collectie Ed de Grood)

³³ Interviews met Ed de Grood, 27-4-2012, te 's Gravenvoeren, Henri Ceha, 12-5-2012, te Swier en Ton Henrar, 22-5-2012, te Maastricht.

Zoon Wim van Schaik laat een andere kant van zijn vader zien. Enerzijds voelt hij diep respect voor zijn vader en zijn levenswerk. Anderzijds is er altijd een grote afstand tussen vader en zoon geweest:

“Het was een mens waar ik altijd bijzonder op gesteld was. Maar een goed gesprek heb ik nooit met hem gehad.” (...) “Als ik problemen had, of een van mijn zussen, en zei tegen vader “kan ik je even spreken want ik heb een probleem”, dan zei hij “nee nu niet, ik moet nu weg”. Dan stapte hij op zijn fiets en dan ging hij rijden, een rondje in de omgeving.” (...) “Hij was wat dat betreft een tweeledig persoon die heel diep door kon denken over allerlei ideële dingen, maar om nou te zeggen ik voer eens een fijn gesprek met je..”³⁴

Begin jaren dertig breekt de economische crisis uit. Nadat de aanleg van de tunnel is voltooid zit Van Schaik zonder werk. Een moeilijke tijd breekt aan waarin Van Schaik als kostwinner van een gezin met zes kinderen de eindjes maar nauwelijks aan elkaar kan knopen. Moeder gaat in deze tijd pianolessen geven en probeert als organiste werk te krijgen, wat uiteindelijk lukt in de Waalse kerk³⁵. Volgens zoon Wim had het gezin het over het algemeen niet breed. De ontwijkende houding van zijn vader leidde tot financiële problemen: “Mijn vader, als die problemen kreeg op financieel gebied, moest hij plotseling op reis, en dan kon mijn moeder het opknappen. Dat heeft mij toch altijd een naar gevoel gegeven als ik aan mijn vader denk.” (...) “Met financiële consequenties, daarvan zei hij dat het verjaard was en er nooit iemand op zou terugkomen. Nou dat had hij gedacht.”³⁶

Een brief uit 1933 van moeder Margaretha aan vader die in Parijs zit, illustreert dit. Moeder schrijft over een belastingambtenaar die wederom is langsgekomen “naar aanleiding van je verzoek tot uitstel”. Uit de brief blijkt dat ze de kosten van het huishouden nauwelijks kunnen dekken. Margaretha vraagt of Van Schaik bepaalde gegevens zo gauw mogelijk wil versturen want “dan ben ik er vanaf”³⁷.

³⁴ Wim van Schaik in interview van Ed de Grood met Wim van Schaik, 3 oktober 2002 te Geldrop.

³⁵ Staal, 2002, pp. 16-17.

³⁶ Wim van Schaik in interview van Ed de Grood met Wim van Schaik, 3 oktober 2002 te Geldrop.

³⁷ Archief Ed de Grood: Brief in fotoalbum Wim van Schaik.

Moeder Margaretha omringd door bloemen
(zonder jaartal) (fotoalbum Wim van Schaïk,
Collectie Ed de Grood)

Van Schaïk betreft zijn kinderen regelmatig in zijn werk. Zoon Wim gaat vaak mee de gangen in om te assisteren met fotograferen of opmeten³⁸ en zijn dochters helpen mee met het ringen van vleermuizen. Eén van hen zou zelfs een tijdje haar vaders secretaresse zijn³⁹. De familie maakt regelmatig wandelingen in de omgeving waarbij vader veel vertelt: “Mijn vader maakte ons op ieder plantje attent, ook hoe belangrijk zoiets was”⁴⁰. Van Schaïk probeert zo zijn liefde voor de Limburgse omgeving over te brengen op zijn kinderen: “Voor alle kinderen maakte hij plakboeken, met foto’s, spreuken, ingeplakte gedroogde bloemen en planten om hen met dezelfde liefde te bezielen.”⁴¹

Van Schaïk slaagt erin zijn werk als technisch adviseur te combineren met zijn liefde voor Limburg, met name haar landschap en natuur. Hier zal ik in de volgende hoofdstukken verder op ingaan.

³⁸ Verhalen van Wim van Schaïk, onder andere over zijn vader, bijvoorbeeld over de keer dat zij samen verdwalen in de gangen, staan in Valkenburg, 1994.

³⁹ Bels, 1972, p. 139.

⁴⁰ Staal, 2002, p. 15.

⁴¹ De Limburger, 1972, p. 5.

HOOFDSTUK 2

IN DE GREEP VAN DE BERG: DE JAREN DERTIG

In 1931 is de aanleg van de tunnel klaar en zit Van Schaïk, midden in de economische crisis, zonder werk. Door grote tevredenheid van de N.V. Kalkmergel Mij. 'St. Pietersberg' schrijft zij voor Van Schaïk een referentiebrief waarin zij hem als adviseur op technisch of bedrijfskundig gebied aanbeveelt⁴². Van Schaïk voert opdrachten uit als technisch adviseur (bijvoorbeeld voor de Brand Bierbrouwerij te Wijlre⁴³) en schrijft artikelen voor onder andere het *Polytechnisch Weekblad* en een artikel over Thomas Edison voor *Natuur en Mensch*. Daarnaast verdiept hij zich in de Sint Pietersberg. Hij probeert zijn interesse om te zetten in werk door stukken te schrijven voor verschillende kranten en tijdschriften en hij geeft regelmatig lezingen⁴⁴. In 1935 publiceert Van Schaïk zijn eerste boekje over de Sint Pietersberg: *De onderaardse gangen in de Sint Pietersberg: geïllustreerde beschrijving van het Noordelijk gangencomplex*. In de jaren die volgen brengt hij soortgelijke boekjes uit. Het opmeten en karteren van de gangen trekt opnieuw zijn aandacht. Nadat hij zich hiermee bezig had gehouden in het Noordelijk gangenstelsel, wekken de andere, meer onbekende, gangenstelsels zijn interesse.

2.1 DE ARCHIEVEN IN PARIJS

Bij het aanleggen van de tunnel maakt Van Schaïk gebruik van afschriften van oude Franse tekeningen die zich in het archief in Maastricht bevinden. Deze tekeningen, eind achttiende eeuw gemaakt door Franse ingenieurs, blijken erg nauwkeurig. Dit wekt Van Schaïks belangstelling. Hij wil onderzoeken of er niet meer stukken over Maastricht bestaan die zijn gemaakt door de Fransen tijdens hun bezetting⁴⁵ (Maastricht was bezet vanaf eind achttiende eeuw), maar in de Maastrichtse archieven zijn dergelijke stukken

⁴² Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 75: Verklaring directie Joh. Th. v.d. Zwaan.

⁴³ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 229.40.

⁴⁴ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 2: Verschillende briefwisselingen.

⁴⁵ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 152: Rapport november 1933, pp. 1-2.

niet aanwezig⁴⁶. Als Van Schaïk in mei 1933 de Parijse jaarbeurs bezoekt, zoekt hij uit waar hij informatie kan vinden over Maastricht en de Sint Pietersberg. De ‘Section Techniques du Génie’ van het Ministerie van Oorlog blijkt de juiste plek. Daar vindt Van Schaïk namelijk een aantal stukken en tekeningen van Maastricht en de Sint Pietersberg, inclusief Fort Sint Pieter⁴⁷.

Vervolgens gaat Van Schaïk in oktober 1933 voor twee weken terug naar Parijs, hij mag op kosten van de gemeente Maastricht verder onderzoek doen. Naar aanleiding van dit onderzoek schrijft hij, met behulp van G. Wylezalek (waarmee Van Schaïk al samenwerkte bij de aanleg van de tunnel), een rapport voor de gemeente Maastricht over zijn bevindingen in de Parijse archieven⁴⁸.

Een aantal documenten die Van Schaïk vindt, wil hij graag naar Nederland halen omdat die volgens hem: “Voor de militaire geschiedenis van Maastricht van groot belang zijn”⁴⁹. Hij zet zich hiervoor in door te schrijven naar het Ministerie van Defensie, evenals naar het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en naar G.W.A. Panhuysen, destijds de waarnemend rijksarchivaris. Van Schaïk is zich echter niet bewust van het zogenoemde ‘herkomstbeginsel’. Panhuysen wijst Van Schaïk hierop, het gaat namelijk in tegen: “De beginselen van de archiefwetenschap, welke het archiefwezen in West-Europa beheersen”⁵⁰. Wel vindt Panhuysen dat het kopiëren van dergelijke stukken gesubsidieerd moet worden.

Van Schaïk keert tot 1936 nog zes keer terug naar Parijs om onderzoek te doen⁵¹. Het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen verleent hem hiertoe een rijkssubsidie. Daarnaast biedt Van Schaïk verschillende steden zijn diensten aan, in de hoop dat hij onderzoeksopdrachten krijgt om uit te voeren in de Parijse archieven. Ondanks grote interesse schrijven de meeste gemeenten hiervoor geen geld beschikbaar te hebben⁵². Dit alles laat op zijn minst vermoeden dat Van Schaïk van zijn fascinatie zijn werk wilde maken.

⁴⁶ Haagsch Maandblad, 1930, p. 4.

⁴⁷ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 152: Rapport november 1933, p. 2.

⁴⁸ Idem, pp. 2-4.

⁴⁹ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 148: Brief aan de Minister van Defensie, januari 1935.

⁵⁰ Idem: Brief van Panhuysen, februari 1935.

⁵¹ Idem: Archiefonderzoek Parijs, algemeen overzicht.

⁵² Idem: Briefwisselingen met verschillende Nederlandse gemeenten.

2.2 EERSTE OPDRACHT VAN DE ENCI

Naast de N.V. Kalkmergel Mij. 'St. Pietersberg' aan de westzijde, ligt aan de oostzijde van de Sint Pietersberg de ENCI (Eerste Nederlandse Cement Industrie). Gevestigd vanaf 1926 graaft de ENCI kalksteen af en produceert ze verschillende soorten cement in haar fabriek⁵³.

In 1933 krijgt Van Schaïk van de ENCI (waarschijnlijk in samenwerking met de gemeente Maastricht, maar daar is geen eenduidige informatie over te vinden) opdracht om foto's te maken van opschriften in het gangenstelsel Slavante. Op dat moment spuit de ENCI deze gangen namelijk vol met een mengsel van water en afvalstoffen, waardoor de opschriften op de wanden verloren gaan. Door ze te fotograferen blijven deze opschriften enigszins bewaart⁵⁴. Deze opdracht levert Van Schaïk geld op dat hij hard nodig heeft en biedt hem een kans om de ondergrondse wereld van de Sint Pietersberg beter te leren kennen. Het fotograferen in de donkere grotten is in de jaren dertig een lastige klus. Van Schaïk werkt met een camera waarin hij cassettes met glasplaten moet plaatsen. Op deze manier fotografeert hij alles dat op de wanden staat. Veel van de opschriften zijn afkomstig van de paters van het klooster Slavante dat zich op de Sint Pietersberg bevond. J. Ceha is indertijd procurator van de ENCI en Van Schaïk laat bij de familie Ceha thuis de eerste foto's zien⁵⁵. Bovendien probeert Van Schaïk in 1934 tot een kartering te komen van gangen die tot het stelsel Zonneberg behoren. Deze poging komt niet echt van de grond⁵⁶, maar laat wederom Van Schaïks fascinatie zien.

Deze opdracht van de ENCI vormt het begin van een levenslange maar dubbelzinnige relatie tussen Van Schaïk en de ENCI. Veel van Van Schaïks werkzaamheden hangen namelijk, op een directe of indirecte manier, samen met de activiteiten van de ENCI. Zo komt Van Schaïk naar aanleiding van vergunningsaanvragen tot uitbreiding van de ENCI in een aantal commissies terecht. Van Schaïk zal tegen de werkzaamheden van de ENCI vechten, aangezien zij de door Van Schaïk zo geliefde berg laat verdwijnen. Daartegenover zal de ENCI bijdragen aan het icoonbeeld dat er van Van

⁵³ ENCI Heidelberg Cement Group, z.d., 'ENCI Maastricht'.

⁵⁴ Valkenburg, 1994, pp. 19-20, Staal, 2002, p. 14, en interview Henri Ceha, 12-5-2012 te Swier.

⁵⁵ Interview met Henri Ceha, 12-5-2012, te Swier.

⁵⁶ Van Schaïk, 1942 A, p. 308.

Schaïk ontstaat en dit mede in stand houden. Zodoende is het een relatie met tegenstrijdigheden die een diplomatieke omgang vereist.

2.3 STICHTING HET LIMBURGS LANDSCHAP

De kennismaking met de wondere wereld van de Sint Pietersberg maakt een grote indruk op Van Schaïk waardoor zijn interesse voor de natuur van Limburg wordt gewekt. In 1931 nemen Mr. P.G. van Tienhoven (die ook bestuurslid en voorzitter van Natuurmonumenten is⁵⁷) en baron Jhr. Mr. M.W. Michiels van Kessenich (vanaf 1937 burgemeester van Maastricht) het initiatief voor de oprichting van een stichting voor natuur- en landschapsbehoud: Stichting het Limburgs Landschap (Staal, 2006, p. 5). De officiële oprichting van de stichting vindt plaats op 31 juli 1931 door de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten⁵⁸. P.A. Hens (een oud-burgemeester) is de eerste voorzitter en M.E.F. Klinkenbergh (bankdirecteur) wordt secretaris.

Van Schaïk staat bij de oprichting vooraan in de rij van geïnteresseerden en het bestuur benoemt hem tot inspecteur:

“Er moest iemand zijn om te zorgen voor het contact tussen onze gesprekken en onderzoeken en de werkelijkheid. Dat niet alleen. Ik moest adviseren als het bestuur aankopen wilde doen. Ik moest aanvragen onderzoeken voor afgravingen en deed er meteen administratief werk bij.”⁵⁹, aldus Van Schaïk zelf.

Van Schaïk doet zo zijn intrede bij een eliteclub die bestaat uit gouverneurs, barons, directeuren en intellectuelen, waaronder Baron de Wiechs de Wenne (algemeen bestuur, was burgemeester van Wanssum) en Dr. H.J. Beckers (oudheidkundige met eigen archeologie en geologiemuseum) en gouverneur Baron van Hövell tot Westerflier (Staal, 2006, p. 6). Later zal W.G.A. van Sonsbeeck de positie van (ere-)voorzitter gaan bekleden (Van Sonsbeeck was van 1936-1947 Commissaris der Koningin in Limburg, met een onderbreking tijdens de oorlog⁶⁰ en is van 1936 tot 1948 voorzitter van Limburgs Landschap⁶¹). In 1945 wordt M.J.M. Tripels secretaris en treedt onder andere

⁵⁷ Pelzers, 1994, ‘TIENHOVEN, Pieter Gerbrand van (1875-1953)’.

⁵⁸ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 156: Statuten Stichting Het Limburgs Landschap, p. 1.

⁵⁹ De Nieuwe Limburger, 1970, p. 11.

⁶⁰ Ubachs & Evers, 2005, pp. 494-495.

⁶¹ Limburgs Dagblad, 1948, p. 3.

E.M. Kruytzer (priester⁶²) toe als nieuw lid van het dagelijks bestuur⁶³. Tevens is A.A. Thiadens (directeur van het Geologisch Bureau te Heerlen) bestuurslid van de stichting, evenals Ir. C.F. Egelie (hoofdingenieur van Rijkswaterstaat in Limburg en vanaf 1940 hoofdingenieur-directeur van Provinciale Waterstaat in Limburg).

Doordat Van Schaïk de functie van inspecteur bekleedt, krijgt hij hiervoor betaald. Dit is welkom in de crisistijd van de jaren dertig. Later wordt Van Schaïk secretaris en lid van het algemeen bestuur. Dit laatste blijft hij zelfs tot zijn 82^e ⁶⁴. Dat Van Schaïks betrokkenheid bij de stichting steeds dieper gaat, blijkt uit het feit bijna alle stukken in het boekje *Jaarverslag over 1943-1944-1945* van zijn hand zijn. Alleen het voorwoord komt van voorzitter W.G.A. van Sonsbeeck en onder de hoofdstukken 'Jaarverslag' en 'Financieel verslag' staan geen auteurs vermeld. In dit boekje, dat in september 1946 uitkomt, vestigt Van Schaïk nadrukkelijk de aandacht op het belang van het behoud van natuur en landschap⁶⁵.

Met Egelie en Michiels van Kessenich vormt Van Schaïk in de jaren '40 een speciale commissie binnen de stichting die zich buigt over de afgraving van de Sint Pietersberg door de ENCI⁶⁶. Zowel Stichting het Limburgs Landschap als Van Schaïk zelf zetten zich in voor het behoud van de Sint Pietersberg. Naar aanleiding van een ingewilligde concessieaanvraag van de ENCI in 1948, die een grote uitbreiding betekent, schrijft Stichting het Limburgs Landschap bijvoorbeeld brieven aan allerlei ministeries. Hierin wijst ze op het belang van het gebied op verschillende vlakken. Zowel op biologisch, geologisch, geografisch en paleontologisch gebied is haar waarde voor het doen van onderzoek erg groot. Daarnaast moet men volgens Stichting het Limburgs Landschap de functie van de Sint Pietersberg als recreatiegebied niet vergeten⁶⁷. Dit schrijft zij, terwijl de ENCI Stichting het Limburgs Landschap juist steunt. Zo krijgt zij financiële bijdragen, bijvoorbeeld voor de aankoop en restauratie van het zeer vervallen Kasteel Neercanne⁶⁸. In 1950 schenkt de ENCI 60.000 gulden en zegt zij toe al het benodigde cement kosteloos te leveren⁶⁹.

⁶² Ubachs & Evers, 2005, p. 296.

⁶³ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 157: Jaarverslag 1943-1944-1945, p. 6.

⁶⁴ De Nieuwe Limburger, 1970, p. 11.

⁶⁵ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 157: Jaarverslag 1943-1944-1945.

⁶⁶ Idem, p. 8.

⁶⁷ Rokx, 1978, p. 17.

⁶⁸ Archief ENCI opschrift doos: 290: Brief Stichting Limburgs Landschap 22 april 1950.

⁶⁹ Staal & Vos, 2006, p. 43.

2.4 NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP LIMBURG

Rector J. Cremers, J. van Tien en A. de Wever richten 17 november 1910 het Natuurhistorisch Genootschap Limburg op. Het Genootschap stelt zich ten doel:

“De beoefening der Natuurlijke Historie in Limburg te bevorderen. Onder Natuurlijke Historie wordt hier verstaan de kennis niet alleen der Levende Natuur, doch ook de kennis van Geologie en Palaeontologie”⁷⁰.

Er vindt een snelle groei van de organisatie en haar ledenaantal plaats. In 1912 richt het Genootschap bovendien het *Natuurhistorisch Maandblad* op en komt er een Natuurhistorisch Museum in Maastricht⁷¹.

Van Schaik wordt in mei 1930 lid van het Genootschap⁷², het gezin Van Schaik woont dan net in Limburg. Vanaf dit moment gaat Van Schaik zich bewijzen als een zeer betrokken lid. Zo is uit de verslagen van de maandvergaderingen (die in het *Natuurhistorisch Maandblad* worden geplaatst) af te leiden dat hij in de jaren dertig, als een van de weinige leden, bijna iedere maandvergadering bijwoont. Daarnaast kan hij steeds meer bijdrages leveren. Van Schaik neemt namelijk regelmatig dingen mee die hij vindt in de natuur of in de Sint Pietersberg, zoals fossielen. Bovendien gaat hij artikelen schrijven voor het maandblad, zoals: *Over het voorkomen van de groote hoefijzerneus in Nederland* in maart 1938 dat over een vleermuizensoort gaat, een onderwerp waar Van Schaik zich intensief mee bezig houdt.

Vleermuizen

De meeste onderzoeken naar de vleermuizen in de Sint Pietersberg spelen zich af eind jaren dertig en in de jaren '40. Het is gepast om er in dit hoofdstuk aandacht aan te besteden aangezien Van Schaik door zijn werk in de berg al eerder kennis maakt met de vleermuizen. Van begin af aan trekken deze diertjes zijn interesse⁷³. Een pionier op het gebied van de vleermuizen is J. Cremers van het Natuurhistorisch Genootschap. Hij trekt

⁷⁰ Natuurhistorisch Genootschap Limburg, 1911, p. 80.

⁷¹ Natuurhistorisch Museum Maastricht, z.d., 'Biografische schets van Rector Cremers'.

⁷² Natuurhistorisch Genootschap Limburg, 1930B, p. 52.

⁷³ Bels, 1972, p. 138.

samen met G.H. Waage in 1928 verschillende grotten in op zoek naar vleermuizen. Van Schaik leert Cremers en Waage bij het Natuurhistorisch Genootschap kennen. In de jaren dertig helpt Van Schaik Waage⁷⁴ regelmatig bij het zoeken naar vleermuizen, aangezien Van Schaik de gangenstelsels ondertussen goed kent⁷⁵. Dit leidt tot een hoofdstuk van Waage over de vleermuizen in *De Sint Pietersberg* uit 1938.

In 1937 komt Van Schaik in contact met de broers Pieter en Leo Bels, studenten biologie in Utrecht. Beiden worden lid van het Natuurhistorisch Genootschap Limburg⁷⁶. Zij gaan vleermuizen ringen en starten met enkele experimenten. Dit jaar luidt de start in van langdurig onderzoek naar allerlei aspecten van de vleermuizen⁷⁷. Bovendien vormt dit moment het begin van een lange samenwerking en vriendschap tussen Van Schaik en de broers Bels⁷⁸. Vanwege zijn kennis van de berg en interesse voor de vleermuizen, gaat Van Schaik mee op excursies, waarvan de eerste plaatsvindt in december 1938⁷⁹. Van Schaik schrijft vanaf 1939 diverse stukken over de vleermuizen, zowel in het *Natuurhistorisch Maandblad* als in andere tijdschriften⁸⁰.

Andere vleermuis geïnteresseerden kunnen altijd rekenen op hulp van Van Schaik, tijdens tochten maar ook voor het vangen en levend versturen van vleermuizen⁸¹. Zelf zou hij uren in de gangen te vinden zijn, al fotograferend, meestal samen met zijn zoon⁸². De onderzoeken gaan gewoon door tijdens de Tweede Wereldoorlog, met alleen een onderbreking in de winter 1944-1945⁸³. In de jaren '50 blijft Van Schaik betrokken bij onderzoeken, zoals van de biologen Dr. J.W. Sluiter en Dr. P. F. van Heerdt. De amateur acaroloog (mijtendeskundige) Dr. G. L. van Eyndhoven doet onderzoek naar onder andere mijten op de vleermuizen en ontdekt hierdoor nieuwe soorten. De pioniers van de vleermuisonderzoeken eert hij door een aantal van deze nieuwe soorten naar hen te vernoemen, zoals de *Labidocarpus belsorum* (naar de broers

⁷⁴ Waage (leraar in plant- en dierkunde) werd in 1924 lid van het Genootschap en raakte vervolgens zeer betrokken. Hij schrijft regelmatig artikelen voor het maandblad en vervult verschillende functies, zoals secretaris, mederedacteur en hoofdredacteur, ook wanneer Van Schaik eind jaren dertig een aantal stukken voor het Maandblad schrijft.

⁷⁵ Bax, 2010, pp. 12-13.

⁷⁶ Natuurhistorisch Genootschap Limburg, 1937, p. 133.

⁷⁷ Bax, 2010, p. 14.

⁷⁸ Voûte & Bongers, 2001, p. 21.

⁷⁹ Idem, p. 20.

⁸⁰ Van Schaik schrijft stukken over de vleermuizen voor NRC, De Nieuwe Veldbode, De Levende Natuur, Panorama en In Weer en Wind.

⁸¹ Bax, 2010, p. 14.

⁸² Bels, 1972, p. 138.

⁸³ Voûte & Bongers, 2001, p. 23.

Natuurhistorisch Genootschap. Kruytzer wordt secretaris en hoofdredacteur van het maandblad en in de jaren '50 voorzitter en conservator van het Natuurhistorisch Museum. Kruytzer en anderen van het Natuurhistorisch Genootschap en Stichting het Limburgs Landschap, zullen hier regelmatig terugkomen, evenals de samenwerking van beider organisaties, zoals in de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie.

Opzichter Gijtenbeek en bedrijfsjurist Schaepkens-van Riepst van de ENCI zijn beide lid van het Natuurhistorisch Genootschap⁸⁵. Hun lidmaatschap laat zien dat de ENCI, ondanks tegengestelde belangen, op goede voet staat met organisaties die niet achter de afgraving van de Sint Pietersberg staan. De respectvolle en diplomatieke manier waarop 'tegenstanders' met elkaar omgaan, zal vaker blijken.

Boek *De Sint Pietersberg*

Van Schaïks lidmaatschap en bijdragen aan vergaderingen van het Natuurhistorisch Genootschap worden erg gewaardeerd⁸⁶. Zijn groeiende liefde voor de natuur, in het bijzonder de Sint Pietersberg, resulteert in het samenstellen van een boek over verschillende waardevolle elementen van de berg. Van Schaïk hoopt hiermee bij te dragen aan de waardering voor de berg⁸⁷.

Voor *De Sint Pietersberg*, dat in 1938 klaar is voor publicatie, vraagt hij een aantal specialisten om een hoofdstuk te schrijven. De meesten kent hij via het Natuurhistorisch Genootschap, het zijn zeer vooraanstaande namen zoals A. de Wever, die betrokken was bij de oprichting van het Genootschap, G.H. Waage die een aantal hoge functies heeft en veel artikelen voor het maandblad schrijft, net als F.H. van Rummelen. Daarnaast zijn nog de redacteurs H. Schmitz S.J. en J. Cremers (die ook voorzitter is) bij het boek betrokken. Schmitz schrijft een hoofdstuk en Cremers looft het boek in de inleiding die van zijn hand is. De tweelaatst genoemden, Schmitz en Cremers, zijn overigens respectievelijk pater en priester⁸⁸. W.G.A. van Sonsbeeck, voorzitter van Stichting het Limburgs Landschap en Commissaris van de Koningin in Limburg, schrijft het voorwoord van het boek. Een vooraanstaand man, die ook katholiek is⁸⁹.

⁸⁵ Natuurhistorisch Genootschap Limburg, 1930A, p. 5, en Natuurhistorisch Genootschap Limburg, 1950, p. 14.

⁸⁶ Bels, 1972, p. 138.

⁸⁷ Van Schaïk, 1983[1938], pp. 19-20.

⁸⁸ Natuurhistorisch Museum Maastricht, z.d., 'Biografische schets van Rector Cremers', en verschillende edities van het *Natuurhistorisch Maandblad*.

⁸⁹ Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, z.d., 'Mr. dr. W.G.A. van Sonsbeeck

Van Schaïk draagt het boek op aan het Genootschap, waar hij het naar eigen zeggen aan te danken heeft:

“(...) heeft toch wel mijn zeer bijzondere belangstelling voor het natuurleven in Zuid-Limburg, die één was met mijn aanhankelijkheid aan het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, mij aangezet om tot een, op verschillende gebied zooveel mogelijk omvattende beschrijving van den Sint Pietersberg te geraken. Dat ik daarbij een zóó spontane en welwillende medewerking van deskundigen op verschillend gebied heb mogen ondervinden, heeft mij de samenstelling wel heel gemakkelijk gemaakt”⁹⁰.

Dit wordt binnen het Genootschap zeer gewaardeerd⁹¹. Bovendien krijgt Van Schaïk veel lof voor zijn publicatie. Men beschouwt *De Sint Pietersberg* direct als standaardwerk en Van Schaïk als dé kenner van de berg⁹².

⁹⁰ Van Schaïk, 1983[1938], p. 19.

⁹¹ Nypels, 1938, p. 88.

⁹² Nypels, 1938, pp. 89-92.

HOOFDSTUK 3**DE OORLOGSPERIODE: "DE BERG IS EEN WAARDEVOL BEZIT VAN DE NATIONALE BETEKENIS"**

Na de publicatie van *De Sint Pietersberg* in 1938 lijkt Van Schaïks naam en status definitief te zijn gevestigd. De periode die nu aanbreekt kenmerkt zich enerzijds als positief voor Van Schaïk door de erkenning die hij krijgt. Verschillende verenigingen en commissies willen hem in hun midden en zijn advies inwinnen. Anderzijds staat de Tweede Wereldoorlog voor de deur. Op 10 mei 1940 trekken Duitse soldaten Maastricht binnen en een paar uur later moet de stad capituleren. Vier dagen later volgt de capitulatie van Nederland⁹³. Langzaamaan nemen NSB'ers de gemeentelijke functies over. Sommige ambtenaren stappen vrijwillig op omdat ze zich niet willen identificeren met het nazi-gedachtegoed, anderen worden gedegradeerd naar verwaarloosbare functies. Burgemeester Michiels van Kessenich besluit in september 1941 zijn post te verlaten⁹⁴.

De meeste werkzaamheden in en rondom de Sint Pietersberg, zoals wetenschappelijk onderzoek, gaan tijdens de eerste jaren van de oorlog gewoon door. De invloed van de oorlog is echter onontkoombaar, ook voor het gezin Van Schaïk. Dochter Koos is Rode Kruis verpleegster en werkt tijdens de oorlog op verschillende plaatsen. Bovendien belandt zij eind 1940 in Noord-Frankrijk waar ze ernstig ziek wordt: borstvliesontsteking, longontsteking en tuberculose. Eenmaal thuis in Heer herstelt ze weer volledig⁹⁵. Daarnaast komt zoon Wim ten tijde van de oorlog in de gevangenis in Maastricht terecht. Volgens Wim zelf wordt hij ontdekt tijdens een trip naar België om contacten te leggen met een Belgische groep, waarbij hij opzettelijk geen identiteitspapieren bij zich. Hij wordt meegenomen door Duitse controleurs en omdat hij zich voordoeft als sigarettensmokkelaar moet daarvoor een straf uitzitten. Na een tijdje komt hij weer vrij⁹⁶.

⁹³ Ubachs & Evers, 2006, pp. 251-252.

⁹⁴ Bronzwaer, 2010, pp. 115-116.

⁹⁵ Van Schaïk (Koos), 2005, p. 12.

⁹⁶ Meer hierover zie: Valkenburg, 1994.

3.1 COMMISSIE SINT PIETERSBERG

In 1938 roept de gemeente Maastricht een nieuwe commissie in het leven: de Commissie Sint Pietersberg. Op 19 oktober van dit jaar verstuurt de gemeente een brief aan de beoogde commissie, dit zijn voorzitter J.M. Linssen (Wethouder van Openbare Werken, hij zal na een jaar worden vervangen door A.E. Kersten die zijn functie als wethouder overneemt⁹⁷), secretaris N.A.J. Roomans (chef afdeling Volkshuisvesting en Stadsuitleg gemeente secretarie), en de leden Ir. F.T.H. Dresens (directeur van Gemeentewerken), Ir. J.H. Froger (leider van de Streekplannendienst), Ir. W.G. van der Kroft (Rijkstuinbouwconsulent) en Ir. D.C. van Schaik, als adviserend ingenieur van de commissie⁹⁸. De taak van de Commissie Sint Pietersberg, die op 28 oktober 1938 wordt aangesteld, luidt: “Het opstellen van een plan, dat, uitvoerbaar in werkverschaffing, het hoogst mogelijk nuttig recreatief rendement ontleent aan den St. Pietersberg voor de Stedelijke bevolking”⁹⁹. Het hoofddoel is dus recreatie. De bewoners van de stad moeten hun ontspanning in de natuur kunnen vinden en de taak van de commissie behelst de ‘ideale omgeving’ hiervoor te creëren. Uit de notulen van de vergaderingen blijkt dat de commissieleden zich tevens bekommeren om de bescherming en het behoud van de natuur op de berg.

Van Schaik is zeer dankbaar voor zijn aanstelling¹⁰⁰, maar eigenlijk is deze benoeming niet erg voor de hand liggend. Bij alle leden kan aan hun functie worden afgelezen waarom zij voor de commissie zijn gevraagd, maar bij Van Schaik is dit niet zo duidelijk. Het is mogelijk dat hij is toegevoegd omdat men hem door zijn boek *De Sint Pietersberg* onmisbaar acht in een commissie over de Sint Pietersberg. Burgemeester Michiels van Kessenich stelt de commissie samen en aangezien hij en Van Schaik elkaar al langer kennen, en zij samenwerken in Stichting het Limburgs Landschap, kan het zijn dat hij Van Schaik daardoor bij de commissie betreft.

Van Schaik blijkt weer zeer betrokken en in zijn gedrevenheid om de natuur te beschermen stelt hij voor een stichting tot instandhouding van de Sint Pietersberg in het leven te roepen. Hij merkt op: “Dat men toch ook moet denken aan de ondergrondse

⁹⁷ Archief HCL, 20.007C Secretarie Maastricht doos 1979: Brief gemeente Maastricht Kersten 22-09-1939.

⁹⁸ Idem: Brief gemeente Maastricht commissieleden 19-10-1938.

⁹⁹ Idem: Notulen eerste vergadering op 28-10-1938.

¹⁰⁰ Idem: Brief Van Schaik aan gemeente Maastricht 20-10-1938.

wereld”¹⁰¹, zoals het vleermuizenonderzoek dat in de berg plaatsvindt.

Ir. D.C. van Schaik tussen zijn geliefde natuur, 1941
(foto van fotoalbum Wim van Schaik, Collectie Ed de Grood)

In de opdracht van de commissie gaat het niet in de eerste plaats om de ENCI, maar zij kan uiteraard niet om de aanwezigheid van de ENCI heen. Zeker aangezien deze in april 1939 een vergunningsaanvraag indient voor een flinke uitbreiding van haar afgraafgebied. De ENCI krijgt in 1939 haar gewenste vergunning, maar in de jaren erna volgen er beperkingen. In eerste instantie door de Duitse bezetters die in 1941 een streep zetten door de uitbreidingsplannen¹⁰². Zo moet Hoeve Lichtenberg, de oudste kasteelruïne van Nederland die in het afgraafgebied ligt, onaangeroerd blijven¹⁰³. De Commissie Sint Pietersberg krijgt een vrij belangrijke rol toegeschreven in de hele vergunningenkwestie. Zij wordt namelijk betrokken bij provinciaal overleg over de Sint Pietersberg in het algemeen en over de te verlenen afgraafvergunningen voor de

¹⁰¹ Archief HCL, 20.007C Secretarie Maastricht doos 1979: Notulen tweede vergadering op 07-12-1938.

¹⁰² Nieste, 1996, p. 131.

¹⁰³ Meer over ‘de strijd’ om Hoeve Lichtenberg is te vinden in Van Diem, 2010, pp. 27-31.

ENCI¹⁰⁴. In haar eindrapport van 8 mei 1942 schrijft de commissie waar volgens haar de grenzen van het afgraafgebied moet liggen. Deze gebieden behoren na het afgraven ‘natuurruimte’ te worden¹⁰⁵. Uit het eindrapport blijkt weer de nadruk die de commissie legt op natuurbescherming, naast het recreatieve doel dat de berg zou moeten dienen.

De ENCI is niet blij met het bestaan van de commissie. Zij is bovendien nooit op de hoogte gesteld van de oprichting ervan en komt daar pas in 1941 achter via een krantenbericht. In een brief aan de gemeente uit de ENCI haar ongenoegen hierover. Zij voelt zich duidelijk gepasseerd en zou het zeer op prijs als zij:

“Als een der voornaamste belanghebbenden, in deze commissie wordt vertegenwoordigd of althans dat deze commissie nauw contact met ons zal houden”¹⁰⁶.

De gemeente maakt de ENCI echter duidelijk dat de commissie niet alleen is ingesteld met het oog op de afgravingen, maar voor de Sint Pietersberg in zijn geheel¹⁰⁷.

Aan het eind van haar bestaan roemt de commissie Van Schaïks bijdrage. Uit een brief van de commissie aan de burgemeester van september 1942, blijkt dat zij vindt dat Van Schaïk voor zijn bijdrage als extra waardering 250 gulden moet krijgen. Naast het gewone commissiewerk zou hij ongeveer tien dagen hebben besteed aan opmetingen en besprekingen:

“De Heer van Schaïk, die in het werk der Commissie een zeer groot aandeel heeft gehad, heeft in opdracht der Commissie zoowel onder- als bovengronds diverse opmetingen verricht, alsmede met diverse deskundigen besprekingen e.d. gevoerd”¹⁰⁸.

Dat Van Schaïk opdracht tot het verrichten van deze opmetingen krijgt, wordt nergens in stukken of notulen van vergaderingen vermeld. Wat het doel en de aanleiding hiervan voor de commissie is, blijft daarom onduidelijk. Het kan erop wijzen dat het de commissieleden bekend is dat Van Schaïk krap bij kas zit, waardoor zij besluiten hem een extra betaalde opdracht te geven. De structurele opmetingen die Van Schaïk in dezelfde periode in het stelsel Zonneberg verricht en waar hij een plattegrond van

¹⁰⁴ Archief HCL, 20.007C Secretarie Maastricht doos 1979: Bespreking Sint Pietersberg Commissie op het Provinciaal Gouvernement op 18 april 1941.

¹⁰⁵ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 13: ‘De Toekomst van den Sint Pietersberg’ 8 mei 1942.

¹⁰⁶ Archief HCL, 20.007C Secretarie Maastricht doos 1979: Brief van ENCI (procureur Ceha en technisch directeur Mooser) aan College van Burgemeester en Wethouders, 18 april 1941.

¹⁰⁷ Idem: Brief van Burgemeester en Wethouders aan ENCI, 23 april 1941.

¹⁰⁸ Archief HCL, 20.007C Secretarie Maastricht doos 1979: Brief van commissie aan de burgemeester, 12 september 1942.

maakt, doet hij in opdracht van de ENCI¹⁰⁹.

Een laatste interessante opmerking is dat uit de notulen van de vergaderingen blijkt dat burgemeester Michiels van Kessenich bijna alle vergaderingen voorziet en zeer betrokken is bij de commissie. Dit, terwijl de Wethouder van Openbare Werken, eerst Linssen later Kersten, de voorzitter der commissie wordt genoemd. Wederom neemt Michiels van Kessenich een belangrijke rol in in Van Schaïks netwerk, naast hun beider betrokkenheid bij Stichting het Limburgs Landschap, waar zij ook veel samenwerken met betrekking tot de ENCI.

3.2 OPMETINGEN VOOR DE ENCI

Vlak voor het begin van de oorlog, in 1939, krijgt Van Schaïk van de ENCI opdracht om opmetingen te verrichten in het stelsel Zonneberg¹¹⁰. In een artikel in het tijdschrift *Historia* legt Van Schaïk precies uit hoe het opmeten in zijn werk gaat. Het is behoorlijk arbeidsintensief en tijdrovend:

“Het was dan eigenlijk ook nooit de moeite waard om een halven dag meetwerk te verrichten, temeer omdat de voorbereidingen voor het werk gewoonlijk te veel tijd vereischten; alleen het klaarmaken van de uitrusting en het bereiken van de meetplaats nam gewoonlijk reeds een paar uur in beslag!”¹¹¹.

Daarnaast schrijft Van Schaïk dat hij, door zijn opmetings-bezoeken aan de berg, andere interessante dingen aantreft, zoals de vleermuizen. Bij het opmeten helpen zijn zoon of dochters regelmatig mee en in de laatste maanden krijgt hij hulp van assistent P. Smits. Dat de oorlog zijn tol begint te eisen, blijkt uit Van Schaïks schrijven over materiaalgebrek, hoofdzakelijk de verlichting. De petroleumgloeilichten die hij normaliter gebruikt moet hij vervangen door carbidlampen. Die verlichten slechter, wat het meet- en tekenwerk bemoeilijkt¹¹².

Deze opmetingen voor de ENCI vinden tegelijkertijd plaats met Van Schaïks zitting in de Commissie Sint Pietersberg die zich bezig houdt met de begrenzing van het

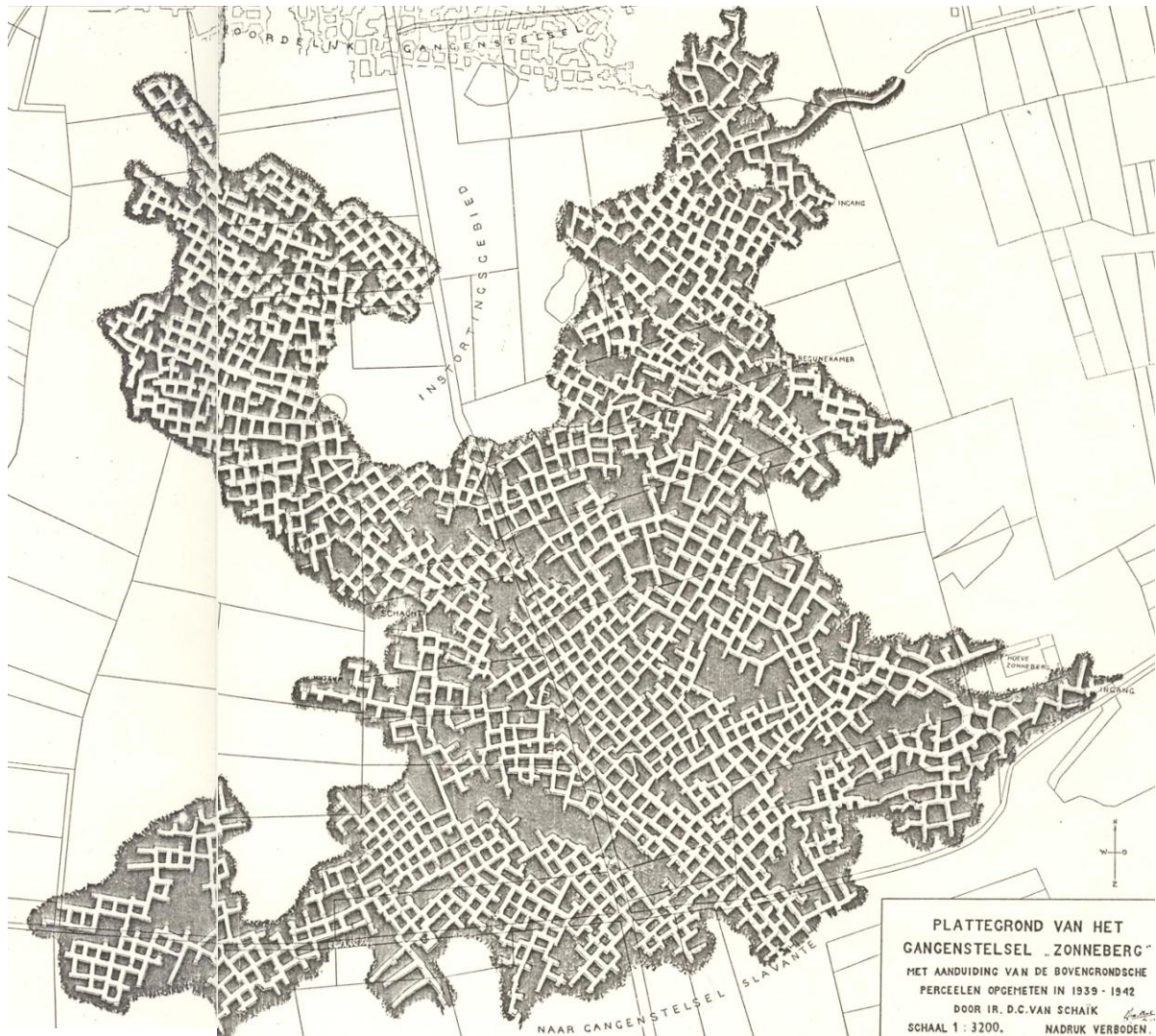
¹⁰⁹ Van Schaïk, 1942 A, p. 310 en Van Schaïk, 1942 B, p. 7.

¹¹⁰ Van Schaïk, 1942B, p. 7.

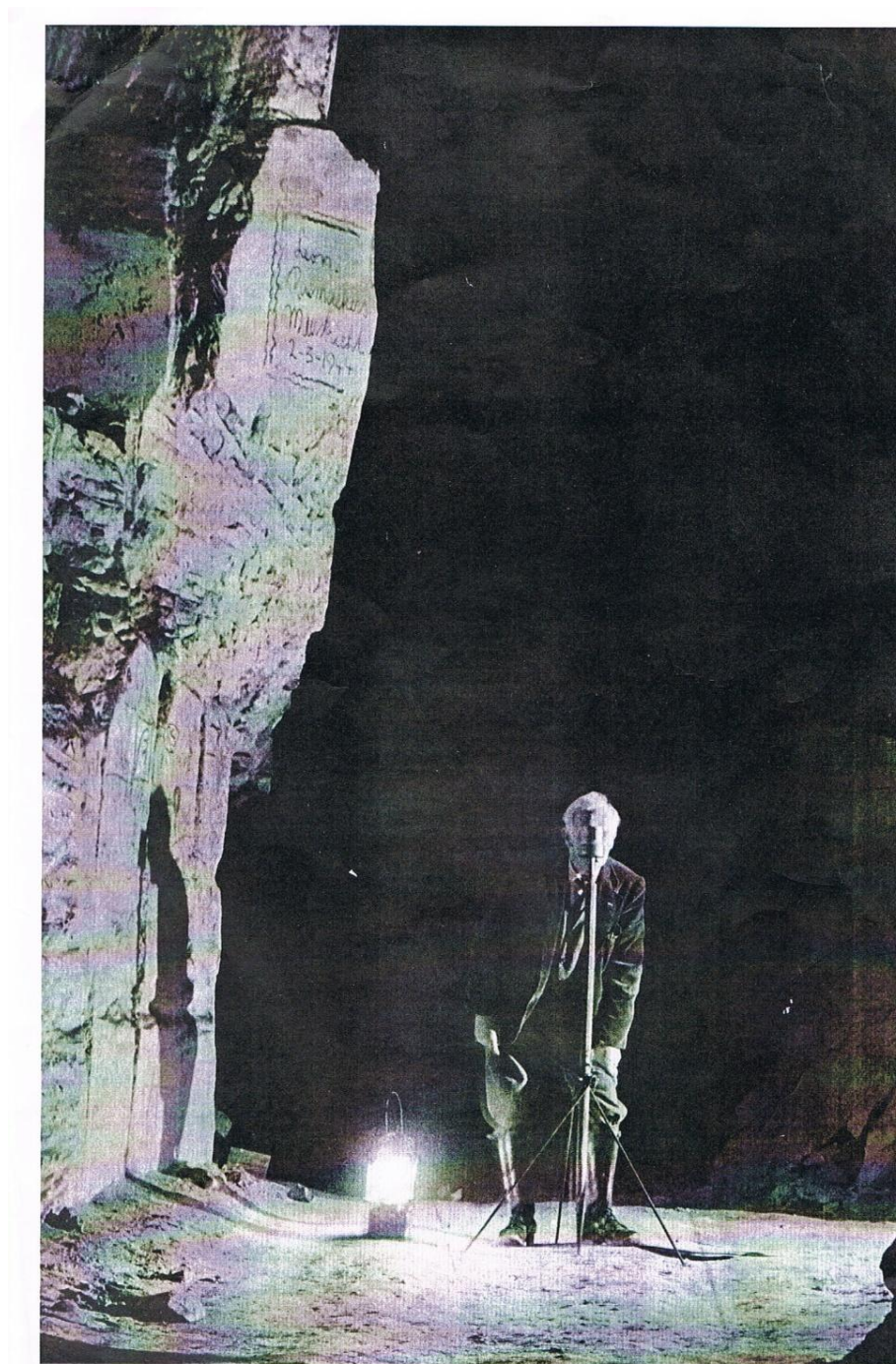
¹¹¹ Van Schaïk, 1942A, p. 310.

¹¹² Van Schaïk, 1942A, p. 312.

afgravinggebied van de ENCI. Hieruit blijkt de dubbelzinnigheid van de relatie tussen Van Schaik en de ENCI.

Plattegrond van Zonneberg, opgemeten en gekarteerd door Van Schaik 1939-1942
(afbeelding uit Historia, 1942, pp. 308-309)

Van Schaik aan het werk
(afkomstig van Wim van Schaik, Collectie Henri Ceha)

3.3 VERENIGING VOOR VREEMDELINGENVERKEER MAASTRICHT

Van Schaik gaat zich in de jaren '40 meer op toerisme richten. Dat blijkt ten eerste uit zijn zitting in de Commissie Sint Pietersberg die zich richt op de berg als recreatiegebied. Als lid van deze commissie pleit hij voor het aantrekken van toeristen van buitenaf¹¹³. Van Schaik geeft rondleidingen door de gangenstelsels om deze meer bekendheid te geven. Zo leidt hij in augustus 1937 een bezoek van een groep Nederlandse en Engelse padvindsters aan de berg¹¹⁴. Daarnaast schrijft hij artikelen voor bijvoorbeeld het tijdschrift *ANWB: De Toeristenkampioen*. In 1945 schrijft Van Schaik het boekje *The old town of Maastricht and the caves of mount St. Peter* voor de Amerikaanse soldaten die in Maastricht verblijven.

De V.V.V. gaat zich eind 1939 inzetten om toeristen naar de Sint Pietersberg te trekken. In Van Schaik vindt zij een gelijkgezinde. Begin 1940 geeft Van Schaik het bestuur van de V.V.V. twee keer een rondleiding door de berg¹¹⁵ en in 1941 benoemt de V.V.V. Van Schaik tot bestuurslid.¹¹⁶ Andere bestuursleden zijn op dat moment C. Thewissen (voorzitter), G. Prick (secretaris), J. Daniëls, L.A.M. Schreuder, L. Dittrich, J. Zeguers, W. Boom en behalve Van Schaik worden in 1941 H. Disch, Mej. W. van der Geyn, L. Holleboom en H. Bruls aan het bestuur toegevoegd. Van Schaik houdt zich vooral bezig met de exploitatie, hiervoor zit hij met andere bestuurleden in de Exploitatiecommissie. Zij richt zich op het beheer van Zonneberg, het gangenstelsel waarvoor de V.V.V. op 1 juni 1941 van de ENCI een exploitatievergunning krijgt¹¹⁷. De V.V.V. uit in haar jaarverslag van 1941 haar waardering voor de inzet van Van Schaik voor de exploitatie¹¹⁸.

Dat de ENCI deze vergunning geeft, laat zien dat zij op goede voet staan met de V.V.V.. Dat blijkt tevens uit verschillende jaarverslagen van de V.V.V. (1938-1939, 1939-1940, 1941, 1950, 1954-1955). De V.V.V. uit keer op keer haar "hartelijke dank voor de goede samenwerking"¹¹⁹, en: "Een woord van dank aan de E.N.C.I. is hier op zijn plaats

¹¹³ Archief HCL, 20.007C Secretarie Maastricht doos 1979: Notulen vergadering 28 oktober 1938.

¹¹⁴ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaik, inv. nr. 10: Krantenartikel Limburger Koerier, 1937, p. 5.

¹¹⁵ Archief HCL 21.393 V.V.V. Maastricht Doos 1: Jaarverslag 1939-1940, pp. 30-31.

¹¹⁶ Idem, p. 5.

¹¹⁷ Archief HCL 21.393 V.V.V. Maastricht Doos 1: Jaarverslag 1941.

¹¹⁸ Idem, p. 10.

¹¹⁹ Archief HCL 21.393 V.V.V. Maastricht Doos 1: Jaarverslag 1954 en 1955, p. 10.

voor de wijze waarop zij onze V.V.V. steunt om het grottenbezoek te bevorderen”¹²⁰. Toch blijkt er weer een dubbelzinnige relatie te bestaan. Aan de ene kant is het van belang dat zij een goede relatie met de ENCI onderhoudt. Aan de andere kant protesteert de V.V.V. bijvoorbeeld tegen de concessieaanvraag van de ENCI in 1939 door een tentoonstelling over de ruïne Lichtenberg mee te organiseren¹²¹. Deze tegenstrijdige belangen lijken een respectvolle omgang niet in de weg te staan.

Naast de exploitatievergunning voor Zonneberg, wil de V.V.V. graag een exploitatievergunning voor het Noordelijk gangenstelsel (dit is niet van de ENCI, maar voor een groot deel van het Rijk). Van Schaïk zet zich daar vanuit zijn bestuursfunctie bij de V.V.V. sterk voor in¹²². In 1943 krijgt zij haar gewenste vergunning voor een periode van 15 jaar en start zij, met een onderbreking in de periode 1944-1945, met het rondleiden van toeristen¹²³. Na de bevrijding gaat de V.V.V. gewoon door met de toeristische exploitatie, er vanuit gaande dat haar vergunning ongewijzigd blijft. Zij ontvangt echter een bericht van de Inspectie der Domeinen, dat de vergunning met de bevrijding van Maastricht op 14 september 1944 vervallen is¹²⁴. Hierna barst er een strijd om de vergunning uit, uitgewerkt in het volgende hoofdstuk.

Voor zover uit het archief van de V.V.V. te herleiden is, blijkt dat in ieder geval vanaf 1950 A. Minis voorzitter en M. van Grinsven secretaris is. Een van de bestuursleden is H.H.E. Wouters, die zal verderop terugkomen, evenals V.V.V. lid, E.C.M.A. Batta, voorzitter van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap. Een aantal leden van de V.V.V. zitten samen met Van Schaïk in Stichting het Limburgs Landschap, namelijk C.F. Egellie, E.F. Klinkenbergh en burgemeester Michiels van Kessenich. G.H. Waage kent Van Schaïk van het Natuurhistorisch Genootschap. Het lidmaatschap van deze personen laat opnieuw zien dat zich in deze kringen veelal dezelfde personen bevinden. Aangezien de V.V.V. Van Schaïks bijdrage aan haar vereniging ontzettend waardeert, benoemt zij Van Schaïk op 25 juni 1970 tot ere-bestuurslid¹²⁵.

¹²⁰ Archief HCL 21.393 V.V.V. Maastricht Doos 1: Jaarverslag 1950.

¹²¹ Rokx, 1978, p. 11.

¹²² Archief HCL 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 11: Verschillende brieven van Van Schaïk aan Inspectie der Domeinen en Inspecteur-Generaal der Mijnen.

¹²³ Archief, HCL, 17.10 Limburg Geschied- en Oudheidkundig Genootschap inv. nr. 346: Advies inzake de exploitatie der grotten van de St. Pietersberg uitgebracht aan het ministerie van OKW 2 juli 1948, p. 4.

¹²⁴ Archief HCL 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 11: Brief Inspectie der Domeinen aan V.V.V., 5-6-1946.

¹²⁵ Archief HCL 21.393 V.V.V. Maastricht Doos 1: Jaarverslag 1970.

3.4 DE SINT PIETERSBERG ALS EVACUATIECENTRUM

De gemeente Maastricht besluit in 1943 tot het maken van een evacuatiecentrum in de Sint Pietersberg, naar aanleiding van een rapport van het Comité Sint Pietersbergplan. Er is geen goede schuilplaats voor veel Maastrichtenaren. Aangezien men verwacht dat er met de komst van de geallieerden veel bombardementen zullen komen, is een dergelijke plaats waar een deel van de inwoners voor langere tijd kan verblijven zeer gewenst¹²⁶. Om dit plan te realiseren, raadpleegt men onder andere Van Schaïk en mijn technisch-ambtenaar K.W.C. Kloppenburg van Staatstoezicht op de Mijnen. Samen brengen ze een rapport uit aan het comité waarin zij het gangenstelsel Zonneberg geschikt achten als locatie. Later in 1943 stelt Van Schaïk een rapport op, in overleg met Kloppenburg, waarin hij dieper op het evacuatieplan in gaat. Van Schaïk geeft advies over allerlei aspecten van de evacuatie, van het aantal personen dat in de berg ondergebracht kan worden tot welke ingangen men het beste kan gebruiken. In mei 1944 schrijft hij nogmaals een rapport. Daarin weidt hij uit over maatregelen en instructies¹²⁷. Dat Van Schaïk om advies wordt gevraagd, wijst opnieuw op de groeiende erkenning. Het lijkt er namelijk op dat Van Schaïk door het Comité Sint Pietersbergplan niet alleen als technisch ingenieur wordt geraadpleegd, maar ook als deskundige van de Sint Pietersberg. Het comité legt veel vertrouwen in handen van Van Schaïk aangezien het gaat om een evacuatieplan voor enkele duizenden Maastrichtenaren en Van Schaïk onder andere advies geeft over een zeer belangrijk onderdeel als de luchtverversing¹²⁸.

¹²⁶ Van Diem, 2010, p. 51.

¹²⁷ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 7: Verschillende rapporten Van Schaïk aan het comité.

¹²⁸ Idem.

HOOFDSTUK 4**DE INZET VOOR DE BERG NEEMT EEN ANDERE WENDING:
TWIJFELS AAN VAN SCHAÏK**

In september 1944 komt er voor Maastricht een einde aan de oorlog, zij wordt bevrijd. In de oorlogsperiode heeft Van Schaïk meer status gekregen. Toch is niet iedereen het hiermee eens. De roerige periode van de oorlog laat zijn sporen na. Twee verschillende partijen brengen twijfels aan Van Schaïk naar voren: Staatstoezicht op de Mijnen en Stichting 1940-1945. Daarentegen resulteert het verstevigen van Van Schaïks netwerk in zijn bescherming.

4.1 STAATSTOEZICHT OP DE MIJNEN

Een paar maanden na de bevrijding van Maastricht schrijft de Inspecteur-Generaal der Mijnen (van Staatstoezicht op de Mijnen) Ir. C.M.J.A.F. Nicolas¹²⁹ een brief aan de Militaire Commissaris in de Provincie Limburg (een functie binnen het Militair Gezag, dit is opgericht door de Minister van Oorlog eind januari 1943¹³⁰), Luitenant-Kolonel C.W.A. Schürmann, die evenals Nicolas pas net in zijn functie zit¹³¹. Nicolas twijfelt aan Van Schaïks “betrouwbaarheid en vakkennis” en aan zijn vaderlandslievendheid¹³². Hij schrijft deze brief nadat hij verneemt dat, op initiatief van Van Schaïk, er een commissie zou komen voor de grotten in Limburg. Deze commissie is er nooit gekomen, maar dat weet Nicolas bij het schrijven van zijn bericht aan Schürmann niet. Nicolas:

“Ik moge er voorts nog op wijzen, dat ik de meest ernstige bezwaren heb tegen een eventuele aanwijzing als lid dier commissie van den Heer Ir. van Schaïck te Maastricht,

¹²⁹ Nicolas is na de bevrijding van Maastricht Inspecteur-Generaal der Mijnen, hij blijft dit echter maar kort, tot in 1945. Bovendien was Nicolas van oktober 1944 tot augustus 1945 Militair Commissaris voor de Mijnstreek. Homburg, 2004, p. 129.

¹³⁰ Bronzwaer, 1989, p. 54.

¹³¹ De roerige tijd van de oorlog en de periode net na de oorlog wordt onder meer gekenmerkt door regelmatige wisselingen van personen die functies vervullen.

¹³² Archief HCL 07.I02 Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956 inv. nr. 467: Brief Inspecteur-Generaal der Mijnen aan de Militaire Commissaris in de Provincie Limburg, 2 december 1944.

zulks zoowel uit een Nederlandsch oogpunt als op grond van diens betrouwbaarheid en vakkennis”¹³³.

In zijn antwoord laat Schürmann aan Nicolas weten dat er is afgezien van het samenstellen van een dergelijke grottencommissie¹³⁴. In reactie hierop schrijft Nicolas een stuk uitgebreider over wat hij in zijn vorige brief bedoelde met de ‘ernstige bezwaren’ die hij tegen Van Schaïk heeft. Volgens Nicolas liet Van Schaïk zich tijdens de bezetting door Duitsland te veel in met Duitse autoriteiten. Hij zou ze in verschillende onderaardse groeven in de omgeving van Maastricht wegwijs hebben gemaakt en alle medewerking aan hen hebben verleend. De Duitse autoriteiten wilden namelijk wapen- en munitiefabrieken en opslagplaatsen maken in de Sint Pietersberg en in andere kalksteengroeven in Zuid-Limburg¹³⁵. Het is niet bekend in hoeverre Van Schaïk hier echt bij betrokken is, maar volgens Nicolas zou Van Schaïk de Duitsers zo goed hebben ingelicht over de groeves rondom Maastricht dat zij later aan Staatstoezicht op de Mijnen alleen nog maar informatie vroegen over groeves in de omgeving van Geulhem en Valkenburg. Staatstoezicht op de Mijnen zou Van Schaïk al eerder duidelijk hebben gemaakt dat hij zich niet met de Duitse autoriteiten in moest laten. Het advies luidde dat als zij toch Van Schaïk om hulp zouden verzoeken, hij hen zou moeten doorverwijzen naar Staatstoezicht op de Mijnen, de officiële instantie die over de onderaardse groeves gaat. Hier is Van Schaïk volgens Nicolas niet goed mee omgegaan:

“Deze raad werd den heer Ir. van Schaïck gegeven, omdat men meende dat hij een goed Nederlander was en zijn diensten niet ter beschikking van de bezettende macht zou stellen. Waarom den heer Ir. van Schaïck dezen raad in den wind heeft geslagen en doorging met het verstrekken van gegevens ten deze aan de bezettende macht is niet te verklaren”¹³⁶.

Nicolas uit nog meer beschuldigingen aan Van Schaïks adres. Zo zou Van Schaïk een zeer goede omgang hebben met, en van alle werkzaamheden in de Sint Pietersberg op de hoogte worden gehouden door: “Die Departementen van algemeen bestuur, voor welke

¹³³ Archief HCL 07.I02 Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956 inv. nr. 467: Brief Inspecteur-Generaal der Mijnen aan de Militaire Commissaris in de Provincie Limburg, 2 december 1944.

¹³⁴ Archief HCL 07.I02 Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956 inv. nr. 467: Brief Militaire Commissaris in de Provincie Limburg aan de Inspecteur-Generaal der Mijnen, 14 december 1944.

¹³⁵ Van Diem, 2010, pp. 55-57.

¹³⁶ Archief HCL 07.I02 Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956 inv. nr. 467: Brief Inspecteur-Generaal der Mijnen aan de Militaire Commissaris in de Provincie Limburg, 9 januari 1945.

werken in de groeve “St. Pietersberg” zijn uitgevoerd”¹³⁷. Nicolas doelt hier op een voorval dat plaatsvond eind 1943. De Duitse autoriteiten zouden een opslag van medicijnen voor de Duitse ‘Wehrmacht’ in het Noordelijk gangenstelsel willen maken. Hiervoor moesten een aantal gangen worden afgesloten door muurtjes te bouwen, en daar bleek haast bij te zijn. Van Schaïk laat aan de Inspecteur-Generaal der Mijnen weten, dat was destijds Ir. V.H. Ploem¹³⁸, dat hij aanwijzingen heeft gegeven bij het bouwen, dat werd uitgevoerd onder leiding van de Rijksgebouwendienst. Uit de briefwisseling tussen Ploem en Van Schaïk blijkt Ploem echter verbaasd te zijn over deze gang van zaken. Volgens Ploem is het onjuist dat hij Van Schaïk bevoegd zou hebben tot het geven van advies¹³⁹. Mijntechnisch-ambtenaar K.W.C. Kloppenburg is ook bij deze kwestie betrokken. Hij kent Van Schaïk op dat moment goed aangezien zij net samen aan rapporten voor de Comité Sint Pietersbergplan (voor het evacuatiecentrum in de berg) hebben gewerkt. Kloppenburg schrijft dat Van Schaïk:

“Zich de bevoegdheid heeft toegeëigend advies te verstrekken, terwijl hij hiervoor had moeten verwijzen naar den dienst van het Staatstoezicht op de Mijnen. Daar nog *geen vergunning is verleend* voor den St. Pietersberg is de heer Van Schaïk ook nog niet benoemd als opzichter van deze groeve [als de V.V.V. de exploitatievergunning zou krijgen, zou hij opzichter worden], en mag als zodanig dan ook niet optreden”¹⁴⁰.

In december 1943 schrijft ook Ploem zelf in een brief aan de V.V.V. dat hij niet akkoord kan gaan met hun aanwijzing van Van Schaïk als opzichter van het Noordelijk gangenstelsel (volgens het Groevereglement moest er een groeveopzichter worden aangewezen). Volgens Ploem mist Van Schaïk: “De noodige praktische ervaring” en daarom zou de veiligheid van personen niet groot genoeg zijn¹⁴¹.

Het relaas van Nicolas eindigt nog niet. De Wehrmacht-Commandant te Maastricht verbood in april 1944 het personeel van Staatstoezicht op de Mijnen, en ook Van Schaïk, om de onderaardse groeves van Limburg binnen te gaan. Van Schaïk zou dit volgens Nicolas aan zijn laars hebben gelapt en samen met zijn zoon alsnog met Duitse

¹³⁷ Archief HCL 07.I02 Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956 inv. nr. 467: Brief Inspecteur-Generaal der Mijnen aan de Militaire Commissaris in de Provincie Limburg, 9 januari 1945.

¹³⁸ Rademakers, 1985, p. 60.

¹³⁹ Archief HCL 07.I02 Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956 inv. nr. 467: Verschillende brieven in briefwisseling tussen Van Schaïk en Ploem.

¹⁴⁰ Idem: Bericht van Kloppenburg, 20 november 1943.

¹⁴¹ Archief HCL 07.I02 Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956 inv. nr. 737A Map Sint Pietersberg V.V.V.: Brief Ploem aan V.V.V., 22 december 1943.

autoriteiten in de groeven zijn geweest¹⁴². Uit een aantal brieven blijkt dat Van Schaïk in ieder geval geprobeerd heeft om bij de Wehrmacht-Commandant ontheffing voor dit verbod te krijgen, voor hem zelf en assistenten¹⁴³.

Bovendien schrijft Nicolas:

“Voorts werd vernomen, doch dit kan dezerzijds niet met bewijzen worden gestaafd, dat de heer Ir. van Schaïck N.S.B.-leden, waaronder de leider dier beweging “Mussert” heeft rondgeleid of begeleid in onderaardsche mergelgroeven”¹⁴⁴.

N.S.B.-leider Mussert kwam op 13 augustus 1942 naar Maastricht¹⁴⁵. Hij bracht onder andere een bezoek aan de ENCI, overigens door de ENCI ongewenst¹⁴⁶. Of hij een bezoek aan de grotten bracht met Van Schaïk is onbekend.

Nicolas concludeert na zijn opsomming dat:

“De heer Ir. van Schaïck uit eigen vrijen wil zijn medewerking heeft verleend aan de voormalige bezettende macht”

en bovendien zouden:

“Meerdere personen te Maastricht, die belangen hebben in de onderaardsche mergelgroeven, als goede Nederlanders zich wegens de houding van den heer van Schaïck gekrenkt gevoeld hebben”¹⁴⁷.

Over welke personen het hier precies gaat is onduidelijk, maar te verwachten is dat het om onder andere de ‘bergmennekes’ gaat, die in de volgende paragraaf aan bod komen. Wellicht dat zij Nicolas of Staatstoezicht op de Mijnen op de hoogte hebben gesteld van deze gebeurtenissen.

¹⁴² Archief HCL 07.I02 Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956 inv. nr. 467: Brief Inspecteur-Generaal der Mijnen aan de Militaire Commissaris in de Provincie Limburg, 9 januari 1945.

¹⁴³ Archief HCL 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 7: Briefwisseling tussen Van Schaïk en Dr. Jüngst.

¹⁴⁴ Archief HCL 07.I02 Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956 inv. nr. 467: Brief Inspecteur-Generaal der Mijnen aan de Militaire Commissaris in de Provincie Limburg, 9 januari 1945.

¹⁴⁵ Bronzwaer, 1989, p. 228.

¹⁴⁶ Archief ENCI opschrift doos Oorlog 1940-1945: Krantenartikel NRC, 14 augustus 1942., en brief ENCI aan Commissaris van de provincie Limburg, 22 juli 1942.

¹⁴⁷ Archief HCL 07.I02 Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956 inv. nr. 467: Brief Inspecteur-Generaal der Mijnen aan de Militaire Commissaris in de Provincie Limburg, 9 januari 1945.

4.2 STICHTING 1940-1945

Inspecteur-Generaal Nicolas van Staatstoezicht op de Mijnen is niet de enige die kritiek op Van Schaik uit. Stichting 1940-1945 uit persoonlijke verwijten naar Van Schaik. De stichting zou hem toerekenen dat hij tijdens de oorlog te veel met de bezetter samenwerkte. Dit blijkt uit het bericht van Van Schaik, dat hij als tegenreactie schrijft aan het Ministerie:

“De opmerking in het request over de houding ten opzichte van de bezettende Duitsers, is een holle phrase; het was juist nodig om contact met de bezetters te houden, ten einde te bereiken dat de berg als vluchtplaats en als veilige weg naar het buitenland vrijgehouden werd”¹⁴⁸.

De verwijten worden geuit in de strijd om de exploitatievergunning voor het Noordelijk gangenstelsel. De V.V.V. krijgt de vergunning in 1943, maar deze blijkt met de bevrijding te vervallen omdat die tijdens de Duitse bezetting verleend is. Hierdoor breekt er een onrustige en vooral onduidelijke periode aan. Een aantal gangen van het Noordelijk stelsel worden aan champignonkwekers verpacht en die brengen volgens Van Schaik heel wat schade aan. Hij zet zich intensief in om de contracten met de champignonkwekers te beëindigen¹⁴⁹. Toch moet de V.V.V. wachten op een nieuw Groevereglement voordat er een beslissing wordt genomen over de gehele vergunningenkwestie¹⁵⁰.

Bovendien mengt een andere partij zich in de kwestie: de zogenoemde bergmennekes die al sinds 1935 op eigen initiatief als gids aan de slag gaan in de gangen. De meesten hiervan werken bij de Belastingdienst en aangezien de vergunning wordt verleend door de Inspectie der Domeinen, onderdeel van de Belastingdienst, geeft dit de bergmennekes een bepaalde onaantastbaarheid¹⁵¹. De bergmennekes sturen op 7 februari 1948 een verzoek aan de Inspectie der Domeinen. Zij worden daarin gesteund door Stichting 1940-1945 waarvan tevens belangrijke personen bij de Belastingdienst

¹⁴⁸ Archief, HCL, 17.10 Limburg Geschied- en Oudheidkundig Genootschap inv. nr. 346: Advies inzake de exploitatie der grotten van de St. Pietersberg uitgebracht aan het ministerie van OKW 2 juli 1948, p. 6.

¹⁴⁹ Archief HCL 21.170A Ir. D.C. van Schaik inv. nr. 11: Rapport inzake het Noordelijk Gangenstelsel van de Sint Pietersberg van Van Schaik, juli 1946.

¹⁵⁰ Archief HCL 21.170A Ir. D.C. van Schaik inv. nr. 11: Brieven ministerie van oorlog aan V.V.V. en aan minister van OKW, 14 augustus 1946 en 23 oktober 1946.

¹⁵¹ Archief 21.393 V.V.V. Maastricht Doos 1: Nota aan b&w over exploitatie Noordelijk stelsel, 16-1-1950.

werkzaam zouden zijn¹⁵², wat de situatie voor de V.V.V. natuurlijk niet erg eerlijk maakt. Deze stichting bestaat sinds oktober 1944 en heeft vanaf haar oprichting als doel het bieden van morele, geestelijke en materiële steun aan personen, hun gezinnen en nabestaanden die tijdens de oorlog hebben bijgedragen aan het verzet¹⁵³. De bergmennekes schrijven dat zij zich in de oorlog bezig hielden met verzetswerkzaamheden, dat zal Stichting 1940-1945 hebben aangesproken. Stichting 1940-1945 en de bergmennekes willen net als de V.V.V. de exploitatievergunning krijgen¹⁵⁴. De eerstgenoemde gaat een stap verder met het verzoek van de bergmennekes, door een brief te sturen aan het Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Hierin schrijft zij onder andere dat de bergmennekes, meer dan de V.V.V., bezoekers naar de berg trekken en dat de V.V.V. volgens haar geen geschikte partij is voor de exploitatie van de gangen. Het is duidelijk dat Stichting 1940-1945 zich vooral inmenkt omdat zij daar financieel voordeel bij kan hebben¹⁵⁵.

Van Schaik probeert van verschillende kanten invloed uit te oefenen om ervoor te zorgen dat de V.V.V. de vergunning in handen krijgt. Hij schrijft een uitgebreid rapport over de gehele gang van zaken en dringt er bij Stichting het Limburgs Landschap op aan (waar hij dan de functie van secretaris bekleedt) dat zij dit rapport op haar naam aan de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen aanbiedt. Dat hij Stichting het Limburgs Landschap aanzet tot verlenen van medewerking, terwijl zij eigenlijk niets met de onderaardse gangen van de berg te maken hebben, wijst er op dat hij gebruik maakt van zijn zorgvuldig opgebouwde netwerk. Daarnaast schakelt Van Schaik het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in, met de vraag of zij zijn adviesrapport willen steunen met een brief aan het betreffende ministerie¹⁵⁶. Van Schaik kent voorzitter Batta van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap onder andere van de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie (waarover later meer). Bovendien is Wouters de secretaris van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap. Met hem neemt Van Schaik (in ieder geval later) zitting in

¹⁵² Archief 21.393 V.V.V. Maastricht Doos 1: Nota aan burgemeester en wethouders over exploitatie van het Noordelijk gangstelsel, 16 januari 1950.

¹⁵³ Stichting 1940-1945, z.d., 'Geschiedenis'.

¹⁵⁴ Archief HCL 21.170A Ir. D.C. van Schaik inv. nr. 11: Bericht van de bergmennekes aan de Inspecteur der Domeinen Maastricht, 7 februari 1948.

¹⁵⁵ Archief HCL 21.170A Ir. D.C. van Schaik inv. nr. 11: Brief van Stichting 1940-1945 aan departement van OKW, 24 mei 1948.

¹⁵⁶ Archief, HCL, 17.10 Limburg Geschied- en Oudheidkundig Genootschap inv. nr. 346: Bericht binnen Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van secretaris Wouters, 26 juli 1948.

het bestuur van de V.V.V. Het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap beveelt inderdaad de V.V.V. aan als exploitant.

Van Schaïk neemt zelfs ontslag als bestuurslid bij de V.V.V. om te laten zien dat hem gaat om “het Rijksbelang” (later wordt hij weer bestuurslid en in 1970 zelfs erebestuurslid). In het rapport steekt hij zijn mening over zowel de bergmennekes als over Stichting 1940-1945 niet onder stoelen of banken. De argumenten zijn nergens op gebaseerd en het betrekken van een ‘Hollandse’ stichting als Stichting 1940-1945 bij een regionale kwestie als deze vindt hij ongepast.

Pas in 1951 lost men de kwestie op. Stichting 1940-1945 blijkt een taaie tegenstander aangezien de V.V.V. uiteindelijk moet instemmen met een overeenkomst met Stichting 1940-1945. De V.V.V. zal wel de exploitant worden, maar er zal een exploitatiecommissie komen waarin twee bestuursleden van Stichting 1940-1945 zitting nemen. De laatstgenoemde zal bovendien 25% van de inkomsten krijgen¹⁵⁷. De V.V.V. uit in haar jaarverslag over 1948-1949 haar dankbaarheid voor alle moeite die Van Schaïk in de strijd heeft gestoken¹⁵⁸.

Terwijl deze strijd wordt gestreden, houdt Van Schaïk zich actief bezig met andere zaken rond de Sint Pietersberg, zoals de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie en de Sint Pietersbergcommissie, die in de volgende paragrafen volgen. Hierdoor versterkt hij zijn netwerken dermate dat zij hem steunen en beschermen, ondanks de kritiek die hij krijgt.

4.3 BELGISCH-NEDERLANDSE WETENSCHAPPELIJKE COMMISSIE

Op 8 november 1947 richten verschillende organisaties uit België en Nederland de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie op, ter bescherming van de Sint Pietersberg. Het initiatief hiertoe ligt zowel aan Belgische als aan Nederlandse zijde. Het is de Commission des naturalistes liègeois pour la protection de la montagne Saint Pierre uit België en Van Schaïk uit Nederland die de aanzet voor de oprichting geven¹⁵⁹. In deze commissie bundelen Nederlandse en Belgische organisaties hun krachten, om zich op

¹⁵⁷ Archief HCL 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 11: Bewijs van overeenkomst tussen V.V.V. en Stichting 1940-1945 getekend mei 1951.

¹⁵⁸ Archief 21.393 V.V.V. Maastricht Doos 1: Jaarverslag 1948-1949.

¹⁵⁹ Rokx, 1978, p. 7.

deze manier sterker te kunnen inzetten voor het behoud van de Sint Pietersberg als monument. Zes organisaties vormen de commissie: Stichting het Limburgs Landschap, het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap en het Natuurhistorisch Genootschap Limburg zijn de Nederlandse betrokkenen. Uit België komen: Le Cercle des Entomologistes Liègeois, la Société Botanique de Liège en de Wetenschappelijke Vereniging in Limburg.

De voorzitter van het bestuur van de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie is P. Maréchal en vice-voorzitter is Michiels van Kessenich¹⁶⁰. Van het Natuurhistorisch Genootschap is onder andere P.J. Bels lid. Batta en Panhuysen vertegenwoordigen het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap. Onder andere J. Heimans, die ook een hoofdstuk schreef in *De Sint Pietersberg*, is op persoonlijke titel lid. Van Stichting het Limburgs Landschap zijn Thiadens en Van Schaik lid¹⁶¹. Deze namen zijn allemaal al eerder naar voren gekomen. De commissie bestaat uit hoog opgeleide leden die elkaar veelal kennen uit hun kringen en Van Schaik is een van hen geworden. Bovendien is hij ondertussen secretaris-inspecteur van Stichting het Limburgs Landschap. Zowel deze promotie, als zijn initiatief tot en lidmaatschap van, als zijn latere benoeming tot vice-president van de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie, wijzen op de groeiende positie die Van Schaik verwerft in de intellectuele kringen van Zuid-Limburg.

Een van de eerste protesten van de commissie richt zij tegen de ENCI. Deze krijgt in 1948 namelijk een uitbreidingsvergunning (waarover in de volgende paragraaf meer). In de latere jaren gaan de activiteiten van de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie vrij parallel lopen aan de vergunningaanvragen van de ENCI¹⁶².

Hoewel Van Schaik met de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie tegen de ENCI strijdt, blijft hij genuanceerd. In 1948 komt Van Schaiks boekje *Maastricht en de Sint Pietersberg* uit. Achterin zit 'de zwarte bladzijde', een letterlijk zwarte pagina. Deze kan worden gezien als een pleidooi tegen de afgravingen van de Sint Pietersberg, maar dan wel op een heel voorzichtige manier. Zo schrijft Van Schaik op deze 'zwarte bladzijde' over de totstandkoming van het boek *De Sint Pietersberg* in 1938:

¹⁶⁰ Archief HCL, 20.007C Secretarie Maastricht doos 1979: Brief BNC aan Raad Gem. M'tricht, 11-2-1948.

¹⁶¹ Van der Want, 2010, p. 25.

¹⁶² Rokx, 1978, p. 15. Bovendien schrijft Stichting het Limburgs Landschap brieven aan verschillende ministeries wat betreft deze vergunningaanvraag, zoals al eerder in paragraaf 2.3 staat beschreven. Ik wijd hier niet verder uit over de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie aangezien Wietske van der Want al een gehele scriptie erover schreef in 2010. Daar wil ik hier dan ook naar doorverwijzen.

“Dáár, waar het zwart inderdaad was, in de diepe, ondoordringbare duisternis van de onderwereld, het twintig eeuwen oude cultuurmonument, hebben we [de medewerkers van *De Sint Pietersberg*] het heldere witte licht laten spelen langs de wanden tot op de diepste achtergronden, om alle somberheid te weren”¹⁶³.

Het lijkt erop dat Van Schaik in zijn pogingen om de Sint Pietersberg te beschermen en behouden, voor een andere aanpak kiest dan de veel fellere protesten van actiegroepen in latere jaren. Juist door compromissen te sluiten en door een goede verstandhouding met de ENCI te onderhouden, probeerde hij tot betere oplossingen te komen. De tijdsgeest heeft hierin invloed. Al stonden meningen lijnrecht tegenover elkaar, men bleef respectvol met elkaar om gaan. De verhoudingen zijn in deze tijd dus diplomatiek te noemen¹⁶⁴.

4.4 HET SINT PIETERSBERGONDERZOEK

Na de oorlog stijgt in Nederland de behoefte aan cement voor de wederopbouw van het land en om te voorzien in de behoefte aan nieuwe woningen veroorzaakt door de bevolkingsexplosie. Deze stijgende vraag betekent voor de ENCI mogelijkheid tot uitbreiding. Het ministerie van Economische Zaken laat de Gedeputeerde Staten van Limburg weten dat zij het noodzakelijk acht dat de ENCI een groter afgraafgebied krijgt¹⁶⁵. Daardoor zijn de Gedeputeerde Staten van Limburg in 1948 bereid om de ENCI een vergunning te verlenen waarmee zij de Sint Pietersberg sneller mag afgraven. Welke delen de ENCI precies mag afgraven, is niet meteen vastgesteld¹⁶⁶. Wetende dat door het verlenen van de betreffende vergunning gangenstelsels zullen verdwijnen, roept Gedeputeerde Staten een commissie in het leven die dient aan te geven of het gebied dat de ENCI wil afgraven delen bevat die behouden moeten blijven. Dit is de in 1949 ingestelde “Commissie inzake de begrenzing van het afgravingsgebied”.

Op 14 mei 1949 adviseert deze commissie dat er een wetenschappelijk onderzoek moet plaatsvinden waarbij het betreffende deel van de Sint Pietersberg als

¹⁶³ Van Schaik, 1948, p. 56.

¹⁶⁴ Interviews met Ed de Grood, 27-4-2012, te 's Gravenvoeren en 21-5-2012, te Maastricht, Henri Ceha, 12-5-2012, te Swier en Ton Henrar, 22-5-2012, te Maastricht.

¹⁶⁵ Bax, 2010, p. 20.

¹⁶⁶ De Grood in Van Schaik, 1983[1938], p. 416.

natuurmonument en de onderaardse gangen ervan moeten worden geïnterpreteerd¹⁶⁷. De ENCI stemt in met het advies en stelt voor de kosten te dragen. Hierna besluit de commissie om Van Schaïk het wetenschappelijke onderzoek te laten leiden en een nieuwe commissie op te richten. Dit wordt de op 11 juni 1949 ingestelde “Commissie inzake Wetenschappelijk Onderzoek van de Sint Pietersberg” die toezicht moet houden op het onderzoek. Hiervan is Th. Peters, lid van Gedeputeerde Staten, de voorzitter. B.J.M.F. Pans, Commies ter Provinciale Griffie van Limburg, wordt benoemd tot secretaris. Lid van de commissie worden: C.F. Egelie, hoofdingenieur-directeur van de Provinciale Waterstaat, H. W. Mooser, de technisch directeur van de ENCI, E.C.M.A. Batta, voorzitter van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, E.M. Kruytzer van het Natuurhistorisch Genootschap en als laatste A.A. Thiadens, directeur van het Geologisch Bureau van het Nederlands Mijngebied te Heerlen. Later zal J. Ceha Mooser van de ENCI vervangen¹⁶⁸. Vooral Egelie, Kruytzer, en Thiadens zijn geen onbekenden van Van Schaïk. Zij kennen elkaar via het bestuur van Stichting het Limburgs Landschap. Bovendien zijn Kruytzer en Van Schaïk beiden zeer betrokken bij het Natuurhistorisch Genootschap en kent hij Thiadens van de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie. Ook Batta kent Van Schaïk van de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie, van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap en de V.V.V..

Deze nieuwe commissie besluit dat ten eerste de ontbrekende plattegronden van het Zuidelijk gangenstelsel en het gedeelte Slavante in kaart moeten worden gebracht, een taak die Van Schaïk zelf zal gaan uitvoeren, geassisteerd door zoon Wim van Schaïk en A.C.M. Zéguers (echtgenoot van dochter Margriet van Schaïk). Daarnaast moet een oudheidkundig onderzoek de opschriften in de gangen en de bewerkingswijze van de steen vaststellen. Hiervoor neemt Van Schaïk J.A. Th. Dielis aan als assistent. Voor een geologisch, technisch en biologisch onderzoek worden verschillende specialisten ingeschakeld¹⁶⁹. Het onderzoek naar flora en fauna in en op de berg wordt uitgevoerd door dr. L.D. Brongersma van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden¹⁷⁰ (Brongersma is vanaf 1958 directeur hiervan¹⁷¹).

Overigens, vooral het werk in het Zuidelijk gangenstelsel is niet zonder gevaar. De

¹⁶⁷ De Grood in Van Schaïk, 1983[1938], p. 416, en Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12274: Rapport aan Gedeputeerde Staten van Limburg, 14 mei 1949, p. 4.

¹⁶⁸ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12274: Verschillende stukken.

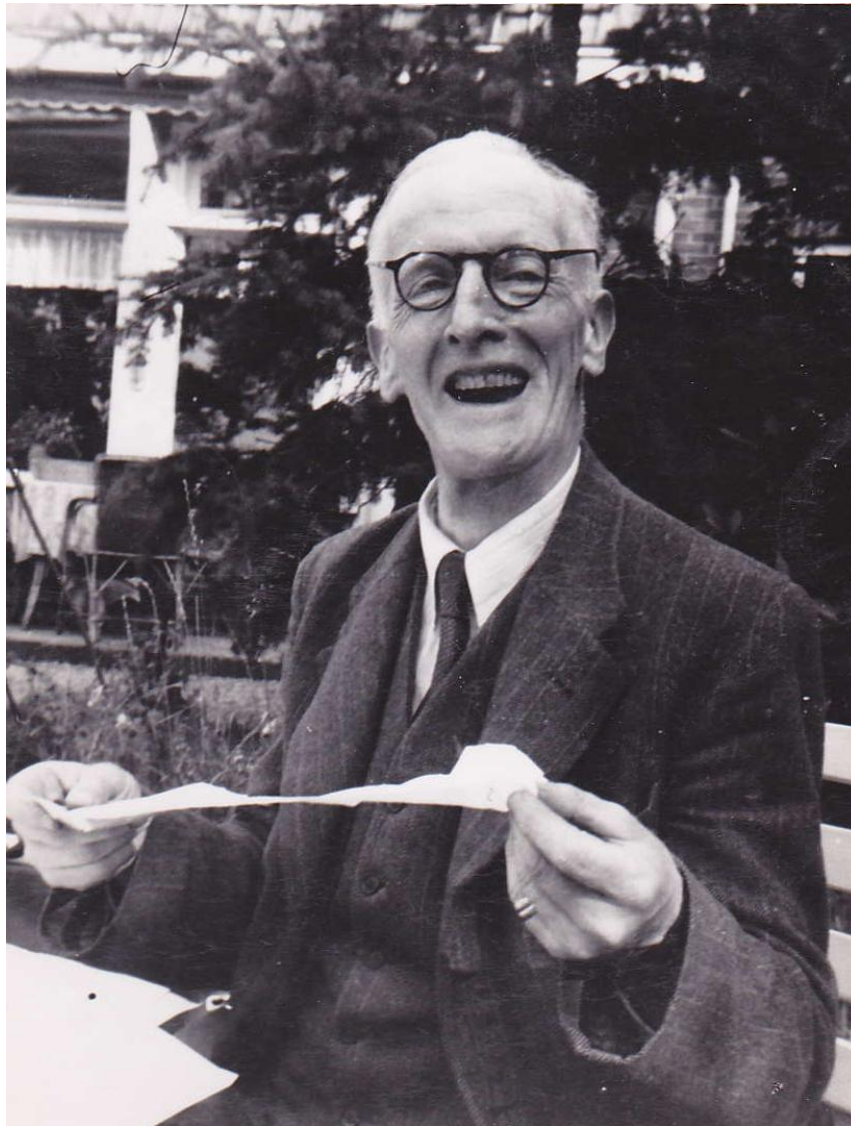
¹⁶⁹ De Grood in Van Schaïk, 1983[1938], pp. 416-417.

¹⁷⁰ Archief HCL 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 20: Rapport juli 1950 en rapport van Brongersma.

¹⁷¹ Vervoort, 1994, p. 27.

ENCI begint daar met het storten van grond (bovengronds). Het zware gewicht op het gangenstelsel veroorzaakt regelmatig instortingen¹⁷².

In hoofdstuk 5 volgt een uitgebreide beschrijving van het verloop van dit onderzoek en de problemen die de kop op steken.

Van Schaik in 1948 (foto van fotoalbum Wim van Schaik, Collectie Ed de Grood)

¹⁷² De Grood in Van Schaik, 1938[1983], p. 417.

4.5 TOEKENNING RIDDERORDE

Op 22 april 1950 ontvangt Van Schaïk de Koninklijke onderscheiding Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Het valt op dat dit in 1950 gebeurt, net na de beschuldigingen en twijfels die aan het adres van Van Schaïk zijn geuit. De vraag rijst hoe neutraal deze toekenning van de Ridderorde is.

De normale gang van zaken bij een Koninklijke onderscheiding is dat iemand (meestal een werkgever) een verzoek indient bij de burgemeester, die het verzoek onderzoekt en vervolgens met advies doorstuurt naar de Commissaris van de Koningin van de betreffende provincie, waarna het naar de Minister gaat die het meest te maken heeft met het werkteerrein van de voorgedragen persoon¹⁷³. In de correspondentie over de toekenning van een Koninklijke onderscheiding aan Van Schaïk valt op dat dit proces in omgekeerde volgorde plaatsvindt. In een brief van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen verzoekt zij namelijk de Commissaris van de Koningin in de provincie Limburg om advies uit te brengen over Van Schaïk¹⁷⁴. Het verzoek is dus direct aan de minister gedaan.

Het is niet duidelijk wie het verzoek om de onderscheiding voor Van Schaïk indient. Het meest waarschijnlijk lijkt Stichting het Limburgs Landschap, omdat in de correspondentie aan Van Schaïk wordt gerefereerd als “Inspecteur van de Stichting het Limburgs Landschap”. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat Michiels van Kessenich, burgemeester van Maastricht, vanuit deze functie het verzoek tot Koninklijke onderscheiding direct aan het ministerie richt. Hij zit dan al twintig jaar met Van Schaïk in Stichting het Limburgs Landschap (en heeft daarnaast nog op andere manieren met Van Schaïk samengewerkt zoals in de Commissie Sint Pietersberg). Wellicht dat hij, in overleg met de andere bestuursleden van de stichting, en op de hoogte zijnde van negatieve berichten over Van Schaïk (van Stichting 1940-1945 en Staatstoezicht op de Mijnen) besluit tot het voordragen van Van Schaïk.

Via de Commissaris van de Koningin vraagt het Ministerie de burgemeester van Heer om advies over de benoeming van Van Schaïk. A.L.H.M. Kessen (burgemeester van

¹⁷³ Kanselarij der Nederlandse Orden, z.d., ‘Procedure/voorwaarden, het aanvragen van een Koninklijke onderscheiding’.

¹⁷⁴ Archief 04.11 Commissaris van de Koningin inv. nr. 1034: Brief chef v.h. kabinet voor de Minister van OKW aan de Commissaris der Koningin in de provincie Limburg van 13 maart 1950.

Heer van 1945-1965¹⁷⁵) antwoordt met een uiterst positieve brief waarin hij de inzet van Van Schaik: “Voor het behoud van het karakteristieke Limburgse landschap”, en de bijdragen van Van Schaik aan de: “Verbreiding van de kennis omtrent dit gewest in Nederland en daarbuiten”, prijst¹⁷⁶. Opvallend is dat Kessen over Van Schaik schrijft: “Over zijn houding in de bezetting zijn nimmer klachten gerezen”¹⁷⁷. Zoals in voorgaande paragrafen duidelijk is geworden, zijn er weldegelijk klachten gerezen over Van Schaiks houding tijdens de bezetting. Dat Kessen dit schrijft wijst er op dat de hele kwestie van twijfels rondom Van Schaik óf erg goed in de doofpot zijn gestopt en hij er als burgemeester dus niets vanaf weet, óf dat Kessen er wel vanaf weet, maar omdat hij een goede relatie met van Schaik heeft, hij hem van blaam wil zuiveren.

Het is duidelijk dat de kringen om Van Schaik heen hem willen beschermen tegen kritieken en zijn icoonstatus in stand willen houden. De toekenning van de Ridderorde in 1950 komt net nadat zowel de Nicolas van Staatstoezicht op de Mijnen als Stichting 1940-1945 hun beschuldigingen en twijfels over Van Schaik uiten. Deze Koninklijke onderscheiding zou daarom gezien kunnen worden als een poging om het werk en de persoon van Van Schaik weer op een positieve manier te presenteren. Dat het verzoek om de onderscheiding direct aan hogerhand is gericht, past binnen deze interpretatie. De kringen waar Van Schaik zich in bevindt, vormen een wereld op zich waarin men elkaar door dik en dun steunt. Dit wordt nog eens onderstreept door Van Schaiks lidmaatschap van de Rotary¹⁷⁸. Michiels van Kessenich is ook lid van de Rotary¹⁷⁹, wat de vermoedens rondom zijn rol in de toekenning van de Koninklijke onderscheiding voor Van Schaik nog eens onderstreept.

¹⁷⁵ Ubachs, 2005, p. 277.

¹⁷⁶ Archief 04.11 Commissaris van de Koningin inv. nr. 1034: Brief van de burgemeester van heer Kessen aan de Commissaris van de Koningin in de provincie Limburg, 21 maart 1950.

¹⁷⁷ Idem.

¹⁷⁸ De Limburger, 1972, p.5.

¹⁷⁹ Archief HCL 16.0674 Familie Michiels van Kessenich en ambt Montfort inv. nr. 515.

HOOFDSTUK 5

HET SINT PIETERSBERGONDERZOEK UITGEDIEPT

De aanloop naar het Sint Pietersbergonderzoek is in het vorige hoofdstuk al beschreven. Ik zal in dit hoofdstuk verder ingaan op het onderzoek. De reden hiervoor is dat het onderzoek en het uitbrengen van rapporten niet vlekkeloos verloopt. Terwijl aanvankelijk delen van het onderzoek volgens plan verlopen, ontstaan er in de loop der jaren tussen Van Schaïk en zijn assistent Dielis een aantal twistpunten die fataal blijken voor hun deel van het onderzoek en het rapport dat zij dienen uit te brengen. Van de kant van Dielis lijkt het in eerste instantie vooral een geldkwestie te zijn. Later blijken inhoudelijke meningsverschillen en het onderscheid in positie tussen Dielis en Van Schaïk een rol te spelen.

5.1 DE START VAN HET ONDERZOEK

Voor de duidelijkheid hier nogmaals een kort overzicht van de leden van de Commissie inzake Wetenschappelijk Onderzoek van de Sint Pietersberg: Th. Peters (lid van Gedeputeerde Staten) is de voorzitter en B.J.M.F. Pans (Commies ter Provinciale Griffie van Limburg) wordt benoemd tot secretaris. Verder zijn de leden C.F. Egelie (hoofdingenieur-directeur van de Provinciale Waterstaat), H. W. Mooser, de technisch directeur van de ENCI (later vervangen door J. Ceha), E.C.M.A. Batta, (voorzitter van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap), E.M. Kruytzer (het Natuurhistorisch Genootschap en Museum) en A.A. Thiadens (directeur van het Geologisch Bureau van het Nederlands Mijngebied te Heerlen). Van Schaïk leidt het onderzoek.

Al vrij snel vindt de commissie in L.D. Brongersma, verbonden aan het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden, de geschikte persoon om het onderzoek over de flora en fauna op zich te nemen. Meer moeite heeft men bij het

zoeken naar een geschikte historicus voor het oudheidkundige onderzoek¹⁸⁰. Via zijn zoon Wim komt Van Schaik in contact met J.A.Th. Dielis. Dielis toont in 1942 al interesse in de huismerken die op de wanden van de gangen van de Sint Pietersberg zijn afgebeeld. Zo leert hij Wim kennen en zij maken wel eens tochten door de berg. Van Schaik zelf kent hem ook al, aangezien hij aan de commissie schrijft dat hij in de oorlogstijd met Dielis contact had gehad¹⁸¹. Hoe ver dit contact ging is niet duidelijk.

Jan Dielis, mei 1984, foto Ed de Grood (Collectie Jan Spee)

Dielis is ongeveer twintig jaar jonger dan Van Schaik en afkomstig uit Eindhoven¹⁸². Hij zou in de late jaren dertig in Maastricht een baan bij de gemeente hebben gekregen. Hier zou hij in aanraking zijn gekomen met oude geschriften en huismerken¹⁸³. Dielis ontwikkelt zich tot een amateurhistoricus. Hij sluit zich in 1941 aan bij de NSB (Nationaal Socialistische Beweging). Een jaar later schrijft Dielis een boekje over

¹⁸⁰ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12275: Notulen 15 juli 1949.

¹⁸¹ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12279: Tussenrapport 17-11-1949.

¹⁸² Zonder auteur, z.d., 'Onschuldig vast in andermans verleden' (archief Ed de Grood).

¹⁸³ Wim van Schaik in interview van Ed de Grood met Wim van Schaik, 3 oktober 2002 te Geldrop.

Maastricht in het kader van het bezoek van NSB-leider Mussert aan Maastricht¹⁸⁴. Volgens de dochter van Dielis, die in een krantenartikel over haar vaders verleden vertelt, zou hij zelfs enige tijd lid zijn geweest van de SS (Schutz-Staffel)¹⁸⁵. Opvallend is dat Dielis eind 1943 de NSB verlaat, waarom hij dit deed is niet duidelijk. Dochter Deetje Dielis zegt hierover: “Hij was een Duitsland liefhebber in hart en nieren. Adolf Hitler was zijn voorbeeld en hij haatte joden. Ik vermoed dat hij zag aankomen dat de nazi’s de oorlog gingen verliezen”¹⁸⁶. Na de oorlog trouwt Dielis en hij duikt onder in de Peelstreek. Toch wordt hij opgepakt en veroordeeld op grond van collaboratie met de Duitsers. Hij krijgt een gevangenisstraf waarvoor hij een jaar in kamp Vught zit¹⁸⁷. Na zijn vrijlating woont Dielis een tijdje in Eindhoven en daarna in Bergeijk¹⁸⁸ waar hij met zijn vrouw een aantal dochters krijgt. De historische interesse van Dielis uit zich vooral in genealogisch onderzoek¹⁸⁹.

In 1949 komt Wim van Schaïk Dielis tegen in Eindhoven. Op dat moment is zijn vader net op zoek naar een assistent voor het Sint Pietersbergonderzoek. Wim brengt hen in contact¹⁹⁰ en Van Schaïk blijkt potentie in Dielis te zien:

“De belangstelling en inzichten van de heer Dielis zijn van die aard, dat ik in hem een medewerker meen gevonden te hebben, waarmee ik het gehele geschiedkundige onderzoek meen te kunnen uitvoeren.”¹⁹¹

De keuze voor Dielis is opmerkelijk. Slechts een aantal jaren na de oorlog besluit Van Schaïk met hem in zee te gaan, ondanks het oorlogsverleden van Dielis en het feit dat hij een amateurhistoricus is. Het is niet duidelijk wat de precieze beweegredenen van Van Schaïk zijn om voor Dielis te kiezen. Van Schaïk brengt de commissie pas op 2 december 1949 op de hoogte van Dielis’ achtergrond. Dielis is op dat moment al begonnen met het overtekenen van wandschriften, de commissie kan daardoor weinig kanten op en ziet zich genoodzaakt met zijn aanstelling instemmen. Bovendien kan zij geen andere geschikte persoon vinden voor het onderzoek. Zij besluit om Dielis voorlopig door te laten gaan met het overnemen van opschriften en op termijn te bekijken in hoeverre hij

¹⁸⁴ Bronzwaer, 2010, p. 125, en Hasufali, z.d., ‘Boekje J.A.Th. Dielis, Maastricht’.

¹⁸⁵ Zonder auteur, z.d., ‘Onschuldig vast in andermans verleden’ (archief Ed de Grood).

¹⁸⁶ Idem.

¹⁸⁷ Idem.

¹⁸⁸ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 36: Af te leiden uit adressen op brieven Dielis.

¹⁸⁹ Archief RHC Eindhoven, 13081 J.A.Th. Dielis, Lierop inventarisoverzicht (Archieven.nl).

¹⁹⁰ Wim van Schaïk in interview van Ed de Grood met Wim van Schaïk, 3 oktober 2002 te Geldrop.

¹⁹¹ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 20: Rapport 17 november 1949, p. 2.

geschikt is voor het gehele geschiedkundige onderzoek¹⁹². Een jaar na de start van het onderzoek, spreekt de commissie zich uit over de aanstelling van Dielis. De commissie is van mening dat hij een ijverig werker is, maar dat hij toch de nodige kennis mist waardoor de commissie besluit om H.H.E. Wouters (gemeentearchivaris en secretaris van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap), zeer deskundig op historisch gebied, te vragen het oudheidkundig onderzoek op zich te nemen. Dielis zal wel aanblijven voor het inventarisatiewerk in de berg, maar hij zal Wouters op de hoogte moeten brengen van hetgeen hij verzamelt en met hem moeten samenwerken¹⁹³. Het eindrapport van het historische onderzoek zal echter niet door Wouters gemaakt worden, zijn taak behelst het rapport op: "Zijn historische waarde te toetsen en daaromtrent aan de samenstellers te adviseren"¹⁹⁴.

5.2 MOEILIJKHEDEN TUSSEN VAN SCHAÏK EN DIE LIS

In de zomer van 1949 start het onderzoek waarvoor de commissie drie jaar uittrekt. De eerste periode verloopt voorspoedig. Aan de medewerking van de ENCI, en de zitting in de commissie van Mooser en later Ceha, wijdt de commissie alleen maar positieve woorden. Hieruit blijkt opnieuw een goede omgang met de ENCI. Na de geplande drie jaar is er geen eindrapport, dit moet Van Schaïk nog schrijven. Hiervoor heeft hij het historische gedeelte van Dielis nodig en dat laat op zich wachten. Uit een aantal brieven vanaf 1952 van Dielis aan Van Schaïk blijkt dat er telkens iets tussenkomt wat er volgens Dielis voor zorgt dat hij niet aan zijn stukken kan werken: een nieuwe baan, ziekte, een drukke verhuizing. Vanaf 1953 ontstaan er moeilijkheden, Van Schaïk doet vele beloftes aan de commissie over het eindrapport, maar komt deze niet na¹⁹⁵. In juli 1954 ontstaan er tussen Van Schaïk en Dielis wrijvingen op financieel gebied. Dielis is niet tevreden over het uitblijven van de betaling die hem nog zou toekomen. Doordat Van Schaïk de leiding van het onderzoek heeft, gaat hij voor een groot deel over de begroting, in ieder geval over het uitbetalen van Dielis. Op 1 augustus 1954 schrijft hij Van Schaïk in een brief:

¹⁹² Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12275: Notulen 2 december 1949.

¹⁹³ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12275: Notulen 18 augustus 1950.

¹⁹⁴ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12275: Notulen 25 februari 1953.

¹⁹⁵ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12275: Agenda vergadering 28-10-1955.

“(...) Ik hoop werkelijk dat men genegen is tenminste dit uit te betalen. M.i. is het al erg genoeg, dat ik nog maar moet afwachten of ik voor het enorme werk dat ik gedaan heb, nog ooit iets ontvangen zal en zo ja hoeveel, ofschoon er toch voor het gehele werk een enorm bedrag is uitgegeven.”¹⁹⁶

Vanaf 1955 lijkt de situatie te escaleren. Commissieleden houden besprekingen met Van Schaik en Dielis. Wederom blijken beloftes van Van Schaik over het eindrapport niet haalbaar. Volgens Dielis moet Van Schaik hem nog de plattegrond en een aantal foto's sturen terwijl Van Schaik juist beweert dat Dielis deze al in zijn bezit heeft¹⁹⁷. Bovendien beschuldigt Dielis Van Schaik van het opstrijken van al het geld en weigert zijn stukken te schrijven en aan Van Schaik te geven. Van Schaik wil juist dat Dielis eerst op de proppen komt met zijn stukken waarna hij tot betaling zal overgaan¹⁹⁸.

De commissie dringt aan op de totstandkoming van het rapport, maar zij gaat al snel over op het überhaupt proberen te verkrijgen van stukken¹⁹⁹. Dielis neemt echter zijn tijd en beklaagt zich nu over meer dan de geldkwestie. Over de rol van Van Schaik in het onderzoek heeft hij geen goed woord over²⁰⁰. In de volgende maanden blijft Dielis het aandringen van de commissie negeren²⁰¹. In een laatste poging is er op 4 oktober 1956 een bespreking tussen een aantal commissieleden en Dielis waarbij hij uiteindelijk akkoord gaat. Hij zal zijn stukken aan de commissie overdragen onder de voorwaarde dat hij 1250 gulden krijgt.

Dielis houdt zich aan zijn woord en stuurt eind 1956 zijn rapport met de 35 schetsboeken, waarin al zijn tekeningen van de opschriften staan, naar de commissie²⁰². De commissie is enthousiasme over de schetsboeken en over het al eerder geschreven stuk over oude muntenvondsten. Naast de muntenvondsten, levert Dielis' onderzoek andere interessante vindingen op zoals een aantal religieuze tekeningen uit de 15^e of 16^e eeuw die men nog net op tijd kan fotograferen (drie weken later stortte dit deel in)²⁰³. Hierbij blijkt overigens weer de goede verstandhouding met de ENCI aangezien het

¹⁹⁶ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaik inv. nr. 36: brief van Dielis aan Van Schaik, 1 augustus 1954.

¹⁹⁷ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12277: Bericht t.a.v. dhr. Peters 22 juli 1955 (geen afzender, maar waarschijnlijk afkomstig van dhr. Pans die secretaris was en meerdere van dit soort stukken schreef).

¹⁹⁸ Idem.

¹⁹⁹ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12277: Brief aan Dielis 20-9-1955 Pans.

²⁰⁰ Idem: Brief aan Pans 25-10-1955 van Dielis.

²⁰¹ Idem: Bericht van Pans aan Peters, 28 januari 1956.

²⁰² Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12277: Brief Pans aan Dielis, 19-12-1956.

²⁰³ De Grood in Van Schaik, 1983[1938], pp. 421-423.

fotograferen door hulp van de ENCI kan plaatsvinden. Gijtenbeek leidt het geheel en zorgt voor het benodigde materiaal en een aantal werkkrachten. Toch ziet de commissie vooral Dielis als veroorzaker van de problemen. Van Schaik is volgens hen ook niet veel opgeschoten maar hij zou vooral zijn afgeremd door Dielis, die toezeggingen niet is nagekomen²⁰⁴.

De moeilijkheden tussen Dielis en Van Schaik resulteren in een situatie waarin Dielis alles voor zichzelf houdt en er geen sprake meer is van samenwerking met Wouters. De commissie laat Dielis te veel zijn eigen gang gaan. Dielis schrijft zelf zijn rapport, met als gevolg een gebrek aan historische achtergrond en dat zou Wouters juist bieden. Om het inhoudelijke aspect van het rapport van Dielis te kunnen beoordelen, vraagt de commissie aan Wouters om het rapport van Dielis te evalueren. Wouters mist vooral geschiedkundige interpretaties en oordeelt eind 1957 over het algemeen niet erg positief:

“Het is keurig verzorgd (...) de inhoud daarentegen is mager en kan in meerdere opzichten niet bevredigen.” (...) “Historische onderzoekingen (...) zijn er niet of nauwelijks.” (...) “De resultaten waarvan uit het verslag blijkt van dien aard zijn, dat zij niet als basis of belangrijk hulpmiddel (...) op een geschiedenis van de Sint Pietersberg kunnen dienen.” (...) “Het voldoet geenszins aan de eisen welke ten aanzien van het verslag van een assistent, die met het historisch onderzoek is belast, moeten worden gesteld.”²⁰⁵

Naast de historische onderzoekingen van de opschriften, is het de bedoeling dat men door middel van een systeem de opschriften van Dielis kan lokaliseren in de plattegronden van Van Schaik. De zogenoemde ‘sleutels’ waarmee dit kan worden nagegaan, houdt Dielis in zoverre achter dat het lokaliseren in veel gevallen niet mogelijk blijkt²⁰⁶. Van Schaik stelt uiteindelijk pas midden jaren zestig een eindrapport op en dat mist in ieder geval het onderdeel van Dielis²⁰⁷. De commissie kan niet anders

²⁰⁴ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12275: Notulen 28 oktober 1955.

²⁰⁵ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12281: Opmerkingen bij rapport Dielis 13 november 1957, pp. 1-5.

²⁰⁶ De Grood in Van Schaik, 1983[1938], p. 419 en Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12281: Opmerkingen bij rapport Dielis 13 november 1957, p. 2.

²⁰⁷ Het geologische onderzoek en het faunistisch en floristisch onderzoek stonden los van de onderzoeken naar de gangenstelsels van Van Schaik en Dielis en zijn onafhankelijk van hen uitgevoerd en gepubliceerd. Het publiceren van het historische onderzoek in de gangenstelsels is nooit meer gebeurd. De Grood in Van Schaik, 1983[1938], p. 424.

dan concluderen: "Dat er totaal geen samenwerking tussen de heren van Schaik en Dielis heeft bestaan"²⁰⁸.

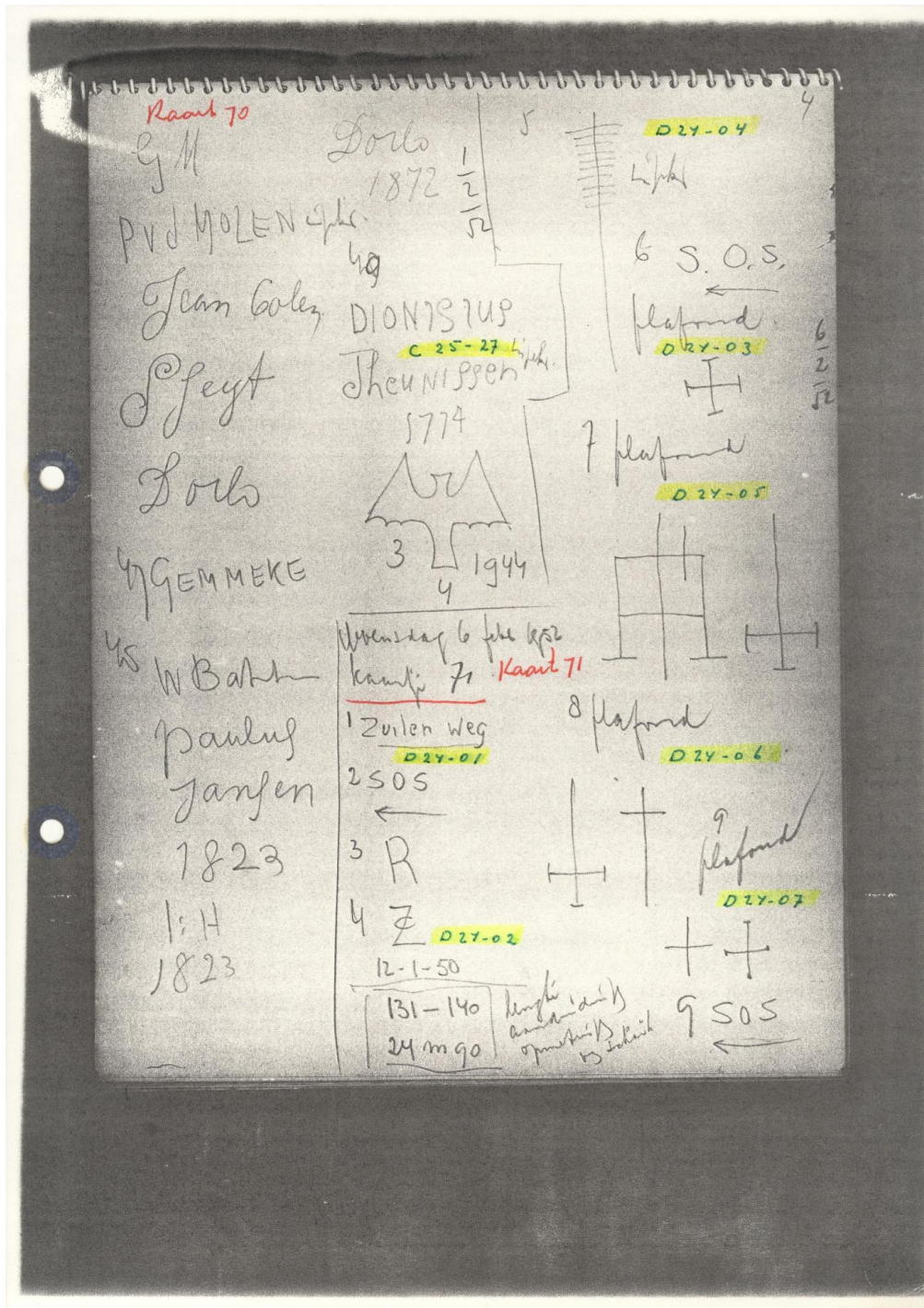

Foto van een kopie van een pagina uit schetsboek nr. 33 van Jan Dielis, waar Jan Spee zijn aantekeningen bij heeft geschreven (Collectie Jan Spee)

²⁰⁸ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12277: Bericht Pans aan Peters 5-10-1956.

Het is zeer waarschijnlijk dat de problemen tussen Dielis en Van Schaïk verder reiken dan de reeds genoemde punten. Zo spelen er inhoudelijke meningsverschillen. Volgens Van Schaïk is het meest waarschijnlijke geval dat de Romeinen verantwoordelijk zijn voor de eerste gangen in de Sint Pietersberg²⁰⁹. Dielis is het daar niet mee eens, hij kan er geen bewijs voor vinden zoals bodemvondsten, opschriften of archiefstukken²¹⁰. Bovendien verwijt Dielis Van Schaïk zijn positie in bepaalde kringen die hem zouden beschermen. Van Schaïk behoort volgens hem tot het intellectuele establishment, dat zich in de jaren '50 nog sterk onderscheidt van 'andere maatschappelijke klassen'. Dat deze kringen Van Schaïk beschermen is volgens Dielis duidelijk geworden doordat hij alle schuld krijgt van de commissie en Van Schaïk geen blaam treft²¹¹. Deze status zorgt er volgens Dielis voor, dat alles wat Van Schaïk beweert wordt aangenomen, zo ook dat de Romeinen de eerste gangenstelsels gemaakt zouden hebben. Het icoonbeeld van Van Schaïk, vindt Dielis onterecht en dat wil hij aan de kaak stellen²¹². Zijn ontevredenheid over het inhoudelijke en status aspect steekt Dielis niet onder stoelen of banken. Een bericht van de commissie uit 1956:

"Voorts deelde de heer Dielis mede:

1. dat de heer van Schaïk hem bij het maken van het rapport bewust heeft tegengewerkt;
2. dat de heer van Schaïk geweigerd heeft hem een plattegrond van de St. Pietersberg en de nodige foto's te verstrekken;
3. dat de reden van tegenwerking van de heer van Schaïk hierin gelegen is, dat de onderzoeken van hem hebben aangetoond, dat conclusies in het boek over de St. Pietersberg van de heer van Schaïk op onjuiste feiten berusten, zodat het boek waardeloos is geworden."²¹³

Toch oordeelt Wouters over het rapport van Dielis dat:

²⁰⁹ De Nieuwe Limburger, 1958, p.11, en Limburgs Dagblad, 1952, p. 2.

²¹⁰ Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 38: Comm. Wet. Onderzoek St. Pietersberg, pp. 4-7.

²¹¹ Interviews met Ed de Grood, 27-4-2012, te 's Gravenvoeren, en 21-5-2012 te Maastricht. Ed de Grood heeft Dielis meerdere malen gesproken en verschillende SOK-leden, waaronder de Grood, gingen wel eens met Dielis de berg in (met als doel informatie van hem te krijgen).

²¹² Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12277: Bericht Pans aan Peters, 5-10-1956.

²¹³ Idem.

“Op enkele uitzonderingen na is mij van werkelijk waardevolle gegevens, die na hetgeen reeds uit publicaties van Ir. Van Schaïk en anderen bekend is een nieuw licht op de gebeurtenissen kunnen werpen, niet gebleken.”²¹⁴

Dielis is nog jaren bezig om bewijs te leveren dat het niet de Romeinen waren die de eerste gangen maakten, maar de paters van Slavante. Dat zijn frustratie hierover nog lang aanhoudt, blijkt uit zijn uitspraak in 1969: “Ir. van Schaïk maakte volgens mij de fout om voetstoots aan te nemen dat de Romeinen voor een groot deel van het gangenstelsel verantwoordelijk zijn.”²¹⁵

In de geplande drie jaren (1949-1952) is een groot deel van het bedoelde onderzoek niet uitgevoerd. Het opmeten van de gangenstelsels en het met de hand overtekenen van alle opschriften (dit waren er ongeveer 20.000 in totaal!) betreft natuurlijk een enorme klus die bewondering verdient. Echter, dit was bedoeld ter inventarisatie om daarna een oudheidkundig onderzoek te kunnen uitvoeren. Aan dit laatste is eigenlijk nauwelijks tijd besteed, zoals bleek uit de beoordeling van Wouters. Dit deel van het totale onderzoek is nooit meer gepubliceerd²¹⁶. De metingen en kartering die Van Schaïk in de jaren '50 afrondt, zorgen ervoor dat de gehele Sint Pietersberg (het Nederlandse deel) is opgemeten en in kaart is gebracht. Van Schaïk presenteert zijn complete plattegrond in Brussel in 1959 op een internationaal congres voor ondergrondse techniek en wegenbouw²¹⁷.

Het geologische en het flora en fauna onderzoek zijn onafhankelijk van de onderzoeken van Van Schaïk en Dielis uitgevoerd. Het flora en fauna onderzoek, onder leiding van L.D. Brongersma (van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden), is in verschillende artikelen uitgebracht in het *Natuurhistorisch Maandblad* en in 1958 gepubliceerd als *De St. Petersbergh bij Maestricht*.

Het moge duidelijk zijn dat de commissie Dielis als schuldige ziet voor alle moeilijkheden, omdat hij zijn afspraken niet nakomt. Van Schaïk blijft grotendeels buiten schot. Dielis twijfelt over Van Schaïks kennis en tracht het icoonbeeld van Van Schaïk te weerleggen, nog tot na Van Schaïks dood. Dielis is naar eigen zeggen tegengewerkt door

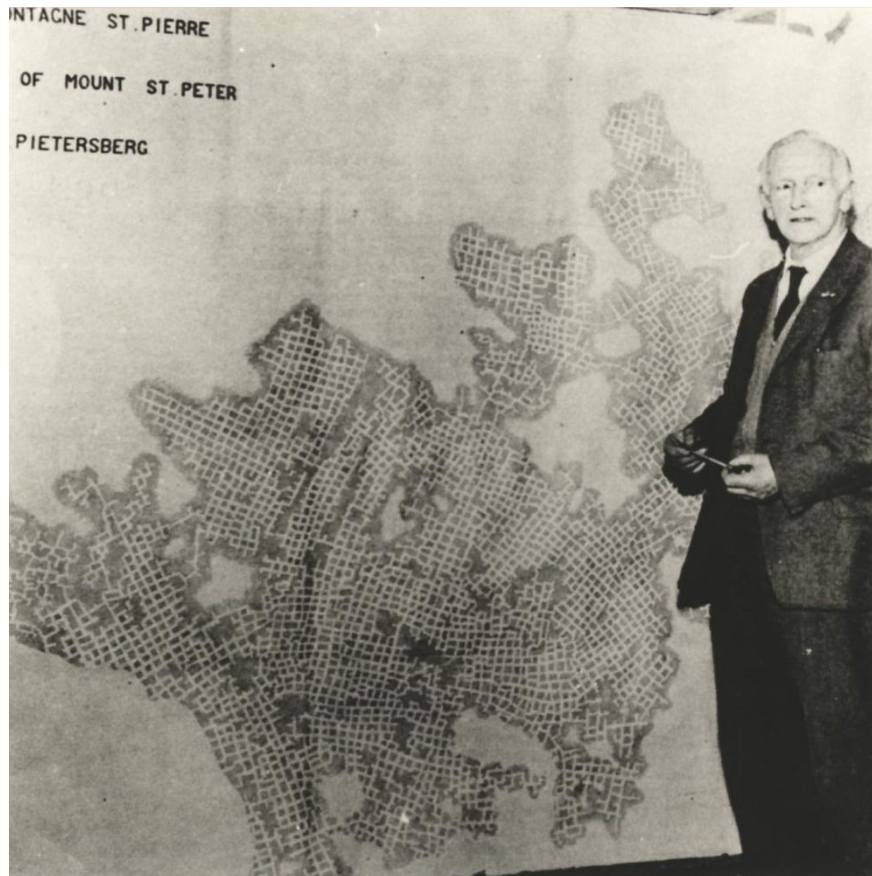
²¹⁴ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12281: Opmerkingen bij rapport Dielis 13 november 1957, p. 3.

²¹⁵ NRC, 1969, geen paginering.

²¹⁶ De Grood in Van Schaïk, 1983[1938], p. 424.

²¹⁷ De Grood in Van Schaïk, 1983[1938], p. 417.

Van Schaïks kringen die hem altijd in bescherming zouden nemen en zijn icoonbeeld onterecht in stand zouden willen houden.

Van Schaik met zijn kaart in Brussel, 1959 (Collectie Jan Spee)

Als Dielis in 1971 een brief schrijft aan de Stedelijke Commissie voor Recreatie en Toerisme, waarin hij zowel het belang van de Sint Pietersberg beschrijft, als zijn idee om een nieuwe ingang te maken bij het stelsel Slavante, ter bevordering van toerisme naar de berg, volgt er een gesprek tussen de V.V.V. en Gijtenbeek van de ENCI. Uit het verslag van dit gesprek blijkt dat ook de ENCI tussen 1951 en 1955 tevergeefs pogingen doet om een eindrapport van Dielis en Van Schaik te krijgen. De financiële problemen tussen Dielis en Van Schaik zouden meerdere malen door de ENCI zijn opgelost, maar zonder resultaat wat betreft een eindrapport en de relatie tussen Dielis en Van Schaik. De twijfels aan Dielis blijken groot:

“Gezien de ervaringen van de Heer Gijtenbeek en de directie ENCI, opgedaan bij de medewerking van de Heer Dielis, en gezien het feit dat deze heer nogal wat personen en instanties tegen zich heeft ingenomen, moet een nieuwe medewerking van deze zijde met de nodige terughoudendheid worden bezien, terwijl ook de waarde van de door hem verzamelde gegevens misschien wel niet zo groot is als door de Heer Dielis wordt gesuggereerd.”²¹⁸.

Hieruit blijkt dat de ENCI veel twijfels bij Dielis heeft en dat bevestigt voor Dielis natuurlijk zijn gevoel dat Van Schaïks kringen hem willen tegenwerken. Tijdens een bezoek van De Grood aan Dielis zegt deze laatste hem dat als hij niet alsnog een eerherstel krijgt, hij de ‘sleutels’ (die de precieze locatie van de opschriften in de gangen aangeven) na zijn dood laat verbranden²¹⁹. Daarnaast schrijft Dielis in 1984 in een brief aan Ed de Grood: “Ik ben de laatste tijd volop bezig aan het rapport getiteld: Waarom ik geen rapport over de Sint Pietersberg heb mogen maken”²²⁰. Het lijkt erop dat de kwestie rondom het Sint Pietersbergonderzoek Dielis nog lang blijft achtervolgen.

Jan Dielis tijdens bezoek aan de Caestert-groeve
14 oktober 1984,
foto Ton Breuls (Collectie Jan Spee)

²¹⁸ Archief 21.393 V.V.V. Maastricht Doos 1: Verslag gesprek ENCI 27 september 1971.

²¹⁹ Ed de Grood in interview Ed de Grood met Wim van Schaïk, 3 oktober 2002 te Geldrop.

²²⁰ Archief Ed de Grood: Brief van Dielis aan De Grood, 2 augustus 1984.

5.3 INVENTARISATIE EN EVALUATIE

Eind jaren '60 lijkt de tijd rijp voor een meer kritische blik. Op 5 maart 1968 zou er een bespreking plaats vinden waarbij naast Van Schaik (die dan bijna 80 jaar is) Wouters en Pans aanwezig zijn, evenals Ir. L.J.P.M. Raedts (hoofdingenieur-directeur van de Provinciale Waterstaat Limburg, opvolger van Egelie) en Ir. J.A.G.H. Delsing (schrijft in 1966 een nota voor de Provinciale Waterstaat over de waarde van het stelsel Zonneberg). De Commissie inzake het Wetenschappelijke Onderzoek van de Sint Pietersberg is dan officieel opgeheven. Er zijn helaas geen notulen van deze bespreking, maar het is blijkbaar deze groep die besluit dat er vanuit Gedeputeerde Staten van de Provincie Limburg opdracht moet worden gegeven aan J.W.R. Brueren uit Simpelveld om een inventarisatie te maken van de gegevens en tussentijdse rapporten die afkomstig zijn van het gedane onderzoek ²²¹. Dit, met de intentie dat 'het rapport van Schaik' alsnog kan worden afgemaakt ²²² (het kan zijn dat deze opdracht wordt gegeven naar aanleiding van het geven van een vergunning aan de ENCI in 1966). Na inventarisatie van het beschikbare materiaal komt Brueren in een bericht aan Raedts tot de volgende conclusie:

“Mijn ondervindingen samenvattend meen ik te mogen besluiten dat er van een “afmaken van het rapport van Schaik” door mij geen sprake kan zijn omdat aan elk deel van dit “rapport” essentiële delen ontbreken om de eenvoudige reden dat het veldwerk nooit gevolgd is door het -op ook maar een enigermate wetenschappelijke wijze- uitwerken der gegevens.

Uit verschillende waarnemingen en ook uit de verslagen der vergaderingen der Commissie inzake Wetenschappelijk Onderzoek van de Sint Pietersberg is de conclusie te trekken dat de onderzoekers zelf met hun materiaal geen weg wisten. Men heeft jaren lang als een kat om de hete rijstebrij der wandschriften heen gedraaid en alles wat eruit

²²¹ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12293: Brief Gedep. St. aan ENCI, 23-6-1969.

²²² Idem: Brief van Brueren aan Raedts, 21 februari 1969.

gekomen is, zijn enkele populaire opstellen waarvan dat van de heer Dielis nog het beste en zeker het volledigst is.”²²³

Verder schrijft Brueren dat het rapport uit 1956 van Dielis aan de commissie van geen enkele wetenschappelijke waarde is. De opmerking: “Dit werk zal moeten worden ondernomen door een historicus”²²⁴ is extra zout in de wond van amateurhistoricus Dielis. De schetsboeken waarin Dielis ongeveer 20.000 opschriften en tekeningen met de hand heeft overgenomen, noemt Brueren een ‘doos van Pandora’. De ‘sleutels’, oftewel de lokalisering van de opschriften in de berg, ontbreken²²⁵. Het enige gedeelte van het onderzoek dat Brueren’s goedkeuring kan dragen is het flora en fauna onderzoek dat is uitgevoerd door Brongersma. Over Van Schaik is Brueren niet te spreken:

“Uit de verslagen van de 9 vergaderingen der “Commissie” volgt duidelijk dat er van ir. V.S. nooit iets uit de bus is gekomen (...) Er is niets geweest en men vraagt zich af, waarmee ir. V. Schaik zich heeft beziggehouden, temeer daar van enige leiding aan, respectievelijk toezicht op, de heer Dielis niet blijkt.”²²⁶

Daarnaast zou de onderzoekscommissie een studie verrichten naar de werkwijze van de mergeexploitatie²²⁷. Volgens Brueren zouden zowel Van Schaik als Dielis meerdere malen geschreven hebben over de noodzaak van een dergelijke studie en er zou door de commissie over gesproken zijn, maar: “Er is geen spoor van enige activiteit op dit gebied te vinden”, aldus Brueren²²⁸.

In contrast met Bruerens kritiek schrijft de ENCI, economisch-directeur W.J. de Haas en directeur-generaal J.M.J. Gadiot (Van Schaik en Gadiot moeten elkaar ongetwijfeld gekend hebben, Gadiot werkte vanaf 1941 bij de ENCI, werd in 1952 technisch-directeur en in 1962 directeur-generaal²²⁹), vervolgens in een brief op 29 april 1969 aan Gedeputeerde Staten dat zij Van Schaik nog een bedrag van 4000 gulden willen geven voor het vele werk dat hij in het onderzoek voor de commissie heeft verricht en om zijn “verdiensten nog eens nadrukkelijk te erkennen”²³⁰. Dit, terwijl de

²²³ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12293: Brueren aan Raedts, 21-2-1969.

²²⁴ Idem: Voorlopige conclusies van de invent. archief ir. V. Schaik 21-2-1969 Brueren aan Raedts, p.3.

²²⁵ Jan Spee heeft alle schetsboeken gekopieerd en een eigen inventarisatie gedaan waardoor de opschriften zijn te lokaliseren.

²²⁶ Idem, p.2.

²²⁷ De Grood in Van Schaik, 1983[1938], p. 417.

²²⁸ Idem, p.4.

²²⁹ Cement, 1975, p. 32.

²³⁰ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12293: Brief ENCI aan Gedep. St. 29-4-1969.

ENCI op de hoogte is van het feit dat er geen resultaten van het onderzoek gepubliceerd kunnen worden, dit blijkt namelijk uit dezelfde brief. Twintig jaar na de start van een onderzoek waar zij al een halve ton aan heeft uitgegeven en waaruit geen geschikte resultaten zijn gekomen wil de ENCI dus 4000 gulden aan Van Schaïk geven. In het antwoord van Gedeputeerde Staten op deze brief van de ENCI, geschreven door Pans, die secretaris van de commissie was, schrijft zij dat zij de bijdrage waardeert en van oordeel is dat Van Schaïk veel werk heeft verricht, en dat zij er vertrouwen in heeft dat er alsnog: “Een publicatie zal kunnen volgen van de resultaten van het ingesteld onderzoek”²³¹. Dit terwijl Brueren al in februari van dat jaar aangeeft niets te kunnen met de gegevens en documenten die er van het onderzoek zijn, zoals hierboven al eerder duidelijk werd. Van een misverstand kan nauwelijks sprake zijn aangezien aan de zijkant van de brief geschreven staat: “Ir. Raedts heeft zich met de inhoud van deze brief akkoord verklaard”. Het betreft dezelfde Ir. Raedts die de zeer sprekende stukken van Brueren ontving. Het is zeer waarschijnlijk dat Raedts op de hoogte is van het gehele verloop van het onderzoek onder de Commissie inzake Wetenschappelijk Onderzoek van de Sint Pietersberg. Raedts is namelijk de opvolger van Egelie, die zitting had in de commissie, en hij verving deze ook een keer bij een vergadering van de commissie. Van naïviteit kan dus geen sprake zijn, waardoor het duidelijk is dat, ondanks de kritiek die Brueren op Van Schaïk uit, er nog steeds sprake is van bescherming van Van Schaïk en pogingen om zijn reputatie hoog te houden.

Brueren windt er geen doekjes om, hij is zeer kritisch op zowel Dielis als Van Schaïk. Als we de evaluatie van Brueren mogen geloven, is het niet te begrijpen dat de commissie het onderzoek zo lang heeft laten begaan zonder steviger in te grijpen. Dat de ENCI, na het besteden van een halve ton, Van Schaïk nog eens een bedrag wil geven, is in deze context ook een vreemde beslissing. Ik kan in dit opzicht niet anders dan concluderen dat zowel de commissie als de ENCI Van Schaïk als een zeer belangrijke persoon zagen en ondanks deze omstandigheden achter hem bleven staan en hem blijk van erkenning bleven geven. Dit wordt nog eens benadrukt doordat drie leden van de commissie, Egelie, Kruytzer en Thiadens, tevens samen met Van Schaïk in het bestuur van Stichting het Limburgs Landschap zitten²³² (Van Schaïk was in 1956 secretaris-inspecteur van de stichting). Bovendien is Kruytzer directeur van het Natuurhistorisch

²³¹ Archief HCL, 04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12293: Brief Gedepe. St. aan ENCI 23-6-1969.

²³² Archief HCL, 21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 161: Bestuur van de Stichting Het Limburgs Landschap.

Museum te Maastricht en voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap (Ubachs, 2005, p. 296), de organisatie waarvan Van Schaik een betrokken en zeer gewaardeerd lid is. Kruytzer schrijft zelfs een stuk voor het *Natuurhistorisch Maandblad* ter ere van Van Schaiks 80ste verjaardag in 1968²³³. Wouters en Batta kenden Van Schaik beiden ook al langer, vanuit het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, de V.V.V. en de kwestie rondom Stichting 1940-1945. Dit wijst erop dat Van Schaik door zijn kringen wordt beschermd. Zij houden op deze manier, of het nu terecht of onterecht is, de icoonstatus van Van Schaik in stand.

Naast de Koninklijke onderscheiding waarmee Van Schaik in 1950 wordt geëerd, en waarmee zijn status wordt hoog gehouden, laat de V.V.V. Maastricht in 1971 een portret van Van Schaik maken in de Sint Pietersberg. J. Schuerman brengt het portret aan met houtskool op een mergelwand in het Noordelijk stelsel²³⁴. Bovendien krijgt Van Schaik tegelijk met de onthulling van dit portret een zilveren legpenning van wethouder Huntjens, voor al zijn verdiensten²³⁵.

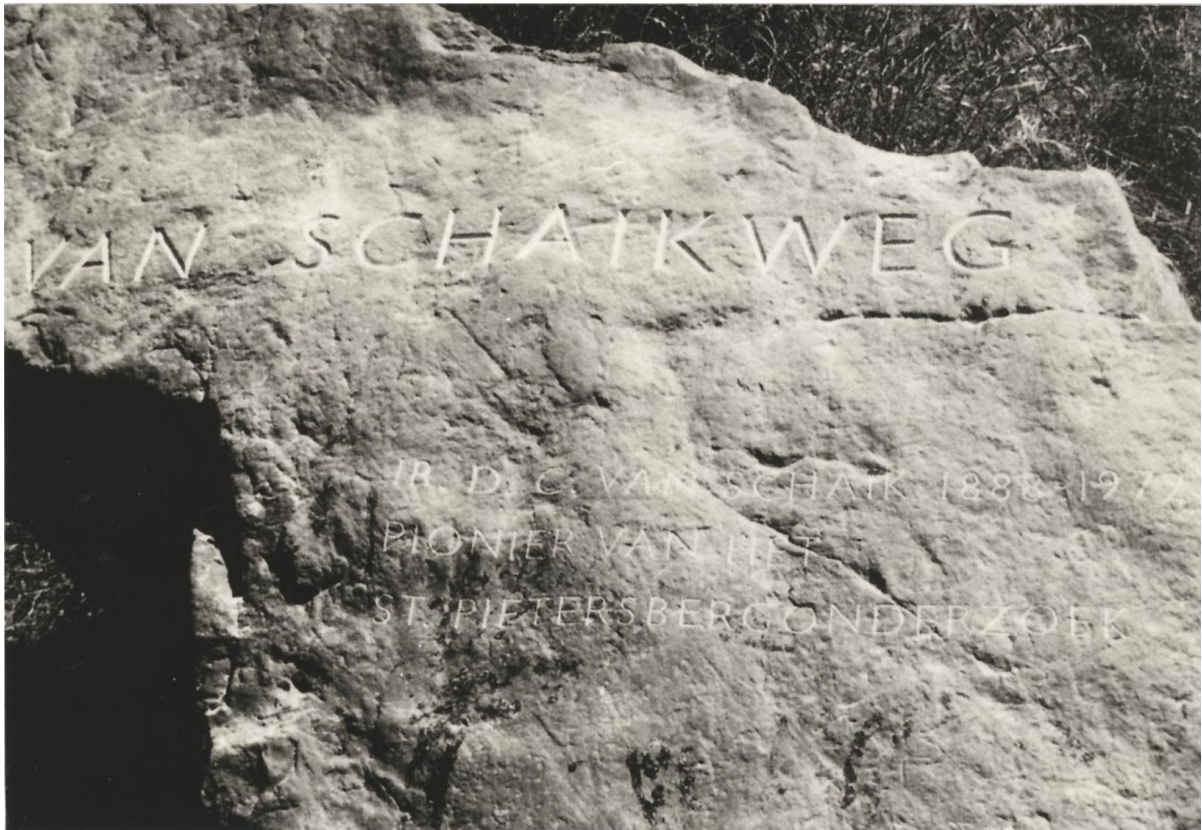
25 jaar na het overlijden van Ir. D.C. van Schaik (in 1997) wordt er ter nagedachtenis aan hem een bergwandeling georganiseerd door het Noordelijk Gangenstelsel, links het portret uit 1971, daarnaast zoon Wim van Schaik en vierde van links dochter Thea Carrière-van Schaik (foto Jan Spee)

²³³ Kruytzer, 1968, p. 150.

²³⁴ De Nieuwe Limburger, 1971, p. 7.

²³⁵ De Nieuwe Limburger, 1971, p. 7.

Als laatste wil ik hier nog toevoegen dat in 1994 op initiatief van de ENCI de Van Schaikweg is geopend. Ter ere hiervan is er een steen geplaatst met de tekst: “Ir. D.C. van Schaik, pionier van het St Pietersbergonderzoek”. Zelfs zoveel jaren na dato wordt Van Schaik dus nog door de ENCI geëerd.

Zwerfkei op de hoek Luikerweg-Van Schaikweg (foto Jan Spee)

DISCUSSIE

Ik heb geprobeerd in deze scriptie kritisch maar genuanceerd om te gaan met de gevonden informatie uit mijn onderzoek. Zover het mogelijk is heb ik geprobeerd mij op duidelijke bronnen te baseren. Helaas konden deze niet altijd uitsluitsel geven en gaven zij zelfs wel eens tegenstrijdige informatie. Bepaalde ideeën kan ik daardoor niet bevestigen, het blijft vaak bij interpretaties. Bovendien heeft het zoeken naar antwoorden veel nieuwe vragen gewekt.

Ten eerste wil ik hier kort ingaan op de religiekwestie. In de jaren dertig, veertig en vijftig speelt religie een veel belangrijkere rol dan in de huidige tijd. In Nederland staan het rooms-katholicisme en het protestantisme destijds nogal vijandig tegenover elkaar. Dat Van Schaik en zijn gezin als protestanten in het zeer katholieke Zuid-Limburg komen wonen, moet daarom wel invloed hebben gehad op hun levens hier. Er zijn veel aanwijzingen dat de geloofsachtergrond in de elitaire kringen van die tijd een minder belangrijke rol speelt. Dat lijkt te worden bevestigd door de organisaties en commissies waar Van Schaik toetreedt. In bijvoorbeeld het Natuurhistorisch Genootschap zijn een aantal hooggeplaatste personen, zoals Cremers en Kruytzer, zelfs pater en priester. Het lijkt erop dat in deze kringen het geloofsniveau wordt overstegen.

Het volgende punt betreft de oorlogsperiode en de persoonlijke verwijten geuit tegen Van Schaik in de jaren erna. Het is niet mogelijk de beschuldigingen, geuit in de brieven van Nicolas van Staatstoezicht op de Mijnen en van Stichting 1940-1945, betreffende te veel samenwerking tussen Van Schaik en de Duitse bezetter, op waarheid te beoordelen. Er zijn (tot nu toe) nauwelijks bronnen die uitsluitsel kunnen geven over wat er precies is gebeurd. Dit kan wijzen op het niet bestaan van stukken, of wellicht vernietiging ervan. Hier zou vervolgonderzoek nuttig kunnen zijn. Als Van Schaik al in een bepaalde mate zou hebben samengewerkt met de Duitsers, dan blijft de vraag in hoeverre hem dit verweten kan worden. Deed hij dat alleen in 'noodsituaties'? Bijvoorbeeld als er uitgehongerde Duitse soldaten op een dag op de stoep staan, zoals Van Schaik zelf vertelt:

"Ik ging naar de voordeur en opende die. Voor mij stonden zes gewapende soldaten die de weg kwijt waren. Zij waren op terugtocht naar Duitsland, op de vlucht voor het US Ninth-Army en hadden in twee dagen geen hap eten of drinken gehad. Op dat moment

ging de gedachte door mij heen: “Is uw vijand in nood, geef hem te eten en te drinken...”, zoals ik eens in mijn Bijbel had gelezen. (...) Nadat de Duitsers hun voedsel hadden genoten gingen ze weer weg, in de duisternis van die vroege morgen van 14 september. Zelden heb ik een Bijbels gezegde zo intens beleefd”²³⁶.

Deze soort ‘argumentatie’ zien we ook terug bij dochter Koos en zoon Wim. Dochter Koos van Schaïk lijkt vanuit dezelfde geloofsachtergrond haar plicht als verpleegster bij het Rode Kruis te vervullen. De titel van haar boek, dat is gebaseerd op haar oorlogsdagboeken, is in dit opzicht al sprekend: *Vriend en vijand*. Uit haar dagboek aantekeningen blijkt dat zij als onpartijdige Rode Kruis verpleegster de plicht voelt alle gewonde soldaten te helpen, ongeacht hun achtergrond. Zij wordt hier op aangekeken door collega’s bij het Rode Kruis²³⁷.

Daarnaast zou zoon Wim van Schaïk ieder jaar op 6 mei met zijn zoon de Duitse militaire begraafplaats in het Limburgse IJsselstein bezoeken. Hier liggen vooral Duitse militairen die in de Tweede Wereldoorlog zijn omgekomen. Hij zegt hierover:

“Daar heb ik al meerdere mensen ontmoet om in deze sfeer een handreiking te doen. Dan zeg ik tegen die mensen: ik begrijp jullie verdriet, dat hebben wij ook doorgemaakt. En toen was daar een echtpaar dat liep daar. Ik vroeg aan de man of hij aan zijn vrouw wilde vragen, haar vader lag daar, of ik haar een hand mocht geven. Nou, dat was schitterend gewoon, je kunt iets doen hè. (...) Daar zei iemand tegen me ik begrijp niet dat je dat kan doen. Dan zeg ik: Wat zou Jezus dan doen? Zou die ook wegblijven? Ik vind dit een vorm van positief christendom”²³⁸.

Deze bewoordingen geven de indruk dat er wordt gehandeld vanuit een geloofsachtergrond, waarbij geleerd is vijanden lief te hebben. De suggestie die hiermee wordt gewekt, is dat Van Schaïks handelen in de oorlog tegen deze geloofsachtergrond geïnterpreteerd kan worden. Echter, deze suggestie wordt achteraf gewekt, in hoeverre dit daadwerkelijk ten tijde van de oorlog een rol speelde, is niet te zeggen.

Bovendien, de verzetsdaden van zoon Wim tijdens de oorlog, en daarnaast zijn zeer kritische spreken over de Duitsers in oorlogstijd, spreken zijn ‘vriend én vijand’ houding weer tegen. In het verlengde van dit laatste kan ook de hulp die Wim van Schaïk J.A.Th.

²³⁶ Valkenburg, 1994, pp. 55-56.

²³⁷ Van Schaïk (Koos), 2005.

²³⁸ Interview Ed de Grood met Wim van Schaïk, 3 oktober 2002, te Geldrop.

Dielis biedt om assistent te worden in het Sint Pietersbergonderzoek, weer als tegenstrijdig worden geïnterpreteerd gezien de hekel van Wim aan het nazi- en NSB-gedachtegoed. Met de informatie die ik nu tot mijn beschikking heb, kan ik niet meer dan deze mogelijke interpretaties geven wat betreft het handelen van Van Schaïk tijdens de oorlog.

Een ander discussiepunt dat ik naar voren wil brengen is de 'Dielis-kwestie'. Het is opvallend dat Van Schaïk voor Dielis kiest als assistent, aangezien hij een amateurhistoricus is en een negatief oorlogsverleden heeft. Verschillende interpretaties zijn mogelijk. Wellicht speelt Van Schaïks geloof een zodanige rol, dat hij Dielis een tweede kans wil geven. Het is ook mogelijk dat Van Schaïk volledig wilde gaan voor de best geschikte persoon voor het werk, ongeacht diens achtergrond. Toch zou het vreemd zijn als hij vanuit dit opzicht voor Dielis kiest, aangezien Dielis' ervaring en kennis niet opkan tegen die van een professionele historicus. Daarnaast kunnen financiën een rol spelen. Van Schaïk hoeft een amateur natuurlijk niet zoveel te betalen als een professional. Een ander voordeel van een amateurhistoricus in plaats van een professional is dat Van Schaïk op deze manier een stevigere leider kan zijn. Dielis is namelijk niet van gelijke status als Van Schaïk. Een andere suggestie betreft Dielis' oorlogsverleden. Van Schaïk heeft in deze jaren namelijk zelf te maken met beschuldigingen van samenwerking met Duitsers tijdens de oorlog, zoals in hoofdstuk 4 duidelijk werd. Door Dielis met diens oorlogsverleden aan te nemen, tracht Van Schaïk wellicht zijn eigen verleden te beschermen aangezien Dielis' oorlogsverleden altijd erger zou blijken dan dat van hemzelf. Het blijft hier echter bij suggesties, welke beweegredenen Van Schaïk precies heeft om voor Dielis te kiezen, blijft onduidelijk. Andere vragen die met betrekking tot Dielis blijven bestaan, gaan over zijn precieze oorlogsverleden. Was hij echt SS'er? Wat hield zijn functie bij de gemeente precies in? Hoe 'fout' was hij? Dit kan in vervolgonderzoek worden uitgezocht.

Een ander punt van discussie betreft de invloed die de kringen waar Van Schaïk zich in bevindt, uitoefenen. Regelmatig wordt de suggestie gewekt dat het opgebouwde netwerk rondom Van Schaïk hem voordeel geeft. Van Schaïks aanstelling in commissies lijkt hierdoor te worden beïnvloed. Zo stelt bij de Commissie Sint Pietersberg burgemeester Michiels van Kessenich de commissie samen. Aangezien hij en Van Schaïk al een geschiedenis hebben bij Stichting het Limburgs Landschap, kan het zijn dat hij Van Schaïk daardoor bij de commissie betreft. Bij de toekenning van de Ridderorde lijkt

Van Schaïks netwerk ook een belangrijke rol te spelen, gezien de gang van zaken en het 'toevallige' moment, net na beschuldigingen. Bij de moeilijkheden in het Sint Pietersbergonderzoek lijkt Van Schaïk er ongeschonden vanaf te komen, hem wordt geen schuld toegeschreven. Als er dan jaren later wel kritiek komt, wordt Van Schaïk alsnog geëerd voor zijn 'bijzondere verdiensten'. Ondanks veel indicaties die wijzen op de invloed die de kringen rondom Van Schaïk uitoefenen, blijft het in de meeste gevallen bij interpretaties aangezien er (nog) geen bewijzen voor zijn.

CONCLUSIE

In deze scriptie heb ik geprobeerd om de ontwikkeling te laten zien van een jonge ingenieur tot pionier van de Sint Pietersberg, om hiermee een antwoord te geven op de onderzoeksvraag: Hoe is het icoonbeeld van Ir. David Cornelis van Schaïk ontstaan en op welke wijze is getracht dit te ondermijnen? In de eerste drie hoofdstukken lag de focus op het ontstaan van het icoonbeeld. Van Schaïk weet zichzelf als protestantse ‘Hollander’ in Zuid-Limburg te bewijzen door professioneel en kundig voor de N.V. Kalkmergel-Mij. ‘Sint Pietersberg’ een tunnel aan te leggen door de berg. Hierdoor maakt Van Schaïk kennis met de onderaardse wereld van de Sint Pietersberg die hem vanaf dat moment niet meer loslaat. Hij ontwikkelt zich tevens tot een groot liefhebber van de Limburgse natuur en tot beschermer ervan. Deze overgave aan de Limburgse natuur blijft niet onopgemerkt en zo komt Van Schaïk steeds dieper in de intellectuele kringen van het zuiden des land. Zijn intensieve inzet wordt buitengewoon gewaardeerd, zowel door Stichting het Limburgs Landschap, als door het Natuurhistorisch Genootschap. Naast het technisch ingenieursschap waar hij voornamelijk de kost mee verdient, weet hij in de loop der tijd geld te verdienen met zijn natuur- en berg‘hobby’. Als dan onder zijn leiding in 1938 het boek *De Sint Pietersberg* uitkomt, staat dit al snel bekend als standaardwerk. Dit bezorgt hem de benaming ‘kenner van de Sint Pietersberg’.

Het is Van Schaïk gelukt zijn naam te vestigen en een netwerk op te bouwen dat hem vanaf 1938 zitting in verschillende commissies bezorgt. Zo rolt hij via zijn netwerk, zijn contacten, van het een in het ander. Bovendien krijgt Van Schaïk op verschillende momenten de kans om zijn levenswerk te voltooien: een volledige plattegrond van de gangenstelsels op Nederlands gebied van de Sint Pietersberg. De rol van de ENCI in dit alles mag zeker niet vergeten worden. Zij neemt meer dan eens een belangrijke plaats in, in de werkzaamheden van Van Schaïk. Niet alleen in de vorm van directe opdrachten (het opmeten van gangen), maar ook in de oprichting van commissies naar aanleiding van de afgravingen van de ENCI en haar vergunningen. Op deze manier heeft Van Schaïk zich kunnen positioneren in de Zuid-Limburgse elitekringen. Zijn relatie tot de ENCI is daarom ‘diplomatiek’ te noemen. Sterk uitgesproken tegen de ENCI heeft Van Schaïk zich niet, zijn mening schemert alleen door in de positie die hij bijvoorbeeld in commissies inneemt. De ‘zwarte bladzijde’ is de ultieme uiting van zijn genuanceerde

kritiek. Van Schaïk beschrijft op subtiële wijze dat hij het verdwijnen van de Sint Pietersberg door de afgravingen van de ENCI zeer betreurt. Dat de ENCI op haar beurt Van Schaïk weer waardeert, blijkt bijvoorbeeld uit de gift die ze Van Schaïk nog willen geven, nadat de ENCI al een halve ton heeft betaald voor een onderzoek waar geen geschikt eindrapport van is uitgebracht.

Dat het voetstuk waarop Van Schaïk staat niet door iedereen wordt gewaardeerd blijkt uit de laatste twee hoofdstukken. Zowel Stichting 1940-1945, als Staatstoezicht op de Mijnen, als Jan Dielis hebben ieder hun eigen redenen om het icoonbeeld van Van Schaïk te willen weerleggen. Zij twijfelen aan Van Schaïks vakkennis, zijn vaderlandslievendheid en of zijn status überhaupt wel verdiend is. Toch wordt het icoonbeeld in stand gehouden door de beschermende kringen waar Van Schaïk zich in bevindt, bijvoorbeeld door burgemeester Michiels van Kessenich. Na de kritiek tegen Van Schaïk in de jaren veertig, komt de Koninklijke onderscheiding Ridder in de Orde van Oranje Nassau in 1950 op een wel heel goed moment.

Het verloop van achtereenvolgende ontwikkelingen kan nauwelijks toeval zijn. Ook al zijn er veel aanwijzingen in dezelfde richting, toch blijven een aantal zaken tot nu toe bij vermoedens. Sommige hiervan kunnen dieper worden uitgezocht in vervolgonderzoek.

Ongeveer vier maanden geleden had ik nog nooit van de naam Ir. David Cornelis van Schaïk gehoord. In zeer korte tijd heb ik mij in zijn persoon verdiept en ben ik veel over hem te weten gekomen. Ik kan deze scriptie niet anders besluiten dan te door te zeggen dat Van Schaïk voor mij is uitgegroeid tot een zeer intrigerend persoon. Het echte verloop van veel interessante zaken die ik tijdens mijn onderzoek ben tegengekomen, blijft gissen. Wat zich op bepaalde momenten in het hoofd van Van Schaïk heeft afgespeeld, blijft bij vermoedens, helaas. Maar misschien is dit juist de charme die zijn hele persoon zo boeiend maakt. De mysteries rondom David Cornelis van Schaïk blijven wellicht voor altijd diep verborgen in de door hem zo geliefde Sint Pietersberg.

BRONNENLIJST**ARCHIEFSTUKKEN****A. Archief Historisch Centrum Limburg, Sint Pietersstraat 7, 6211 JM Maastricht**

04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12277 Moeilijkheden met Dielis.

04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12275 Dossier inzake notulen van de vergaderingen van de Commissie inzake wetenschappelijk onderzoek van de Sint Pietersberg.

04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12279 Rapporten van ir D.C. van Schaik betreffende de onderzoekingen in de onderaardse gangen van de Sint Pietersberg.

04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12281 Rapport van dhr. J.A.Th. Dielis betreffende het historisch onderzoek van de St Pietersberg 1950-1957.

04.09 Provinciale Griffie van Limburg, inv. nr. 12293 Dossier inzake de beoordeling van de onderzoeksresultaten door J.W.R. Brueren 1969.

04.11 Commissaris van de Koningin inv. nr. 1034 Stukken betreffende het toekennen van Koninklijke onderscheidingen aan personen, die op enig gebied van het maatschappelijk leven van betekenis zijn geweest.

07.I02 Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956 inv. nr. 467.

07.I02 Staatstoezicht op de Mijnen 1818-1956 inv. nr. 737A Map Sint Pietersberg V.V.V..

16.0674 Familie Michiels van Kessenich en ambt Montfort invent. nr. 515 Rotary, club Maastricht.

17.10 Limburg Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, inv. nr. 346 Stukken betreffende voorstellen van D.C. van Schaik tot exploitatie van c.q. het houden van rondleidingen door de VVV in de gangenstelsels van de Sint Pietersberg, mede met het doel om de aandacht op dit monument tot behoud ervan te vestigen, 1937-1948.

20.007C Secretarie Maastricht: Doos 1979.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 2 Ingekomen en uitgaande stukken; niet van strict privé aangelegenheden van Ir. D.C. Van Schaïk; 1933-1960.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 7 Rapport met bijbehorende stukken betreffende het gebruik van de onderaardse gangen van de Sint Pietersberg voor evacuatie doeleinden tijdens de oorlogsjaren, 1943-1944.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 11 Stukken betreffende het verstrekken van vergunningen tot exploitatie van de onderaardse gangen in het noordelijk gangenstelsel door V.V.V. voor bezichtiging door gidsen e.a.; 1941-1950.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 13 "Commissie St. Pietersberg" van de Gemeente Maastricht.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 20 Rapporten betreffende onderzoekingen in de onderaardse gangen van de St. Pietersberg uitgebracht aan de commissie voor Wetenschappelijk Onderzoek inzake de Sint Pietersberg; 1949-1952.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 36, Brievencorrespondentie Dielis.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 38 Tussentijdse rapporten, opgesteld tijdens het St. Pietersberg-onderzoek wat betreft indeling, inhoud, oplage en uitvoering van het eindrapport door Ir. van Schaïk en de heer Dielis, 1949-1955.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 75 Stukken betreffende het aanleggen van een tunnel door de Sint Pietersberg t.b.v. de N.V. Kalkmergel Mij. "St. Pietersberg" te Maastricht 1931.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 148 Stukken betreffende de onderzoekingen in de archives historiques du Ministère de la Guerre te Parijs en in de archieven in het Algemeen Rijksarchief te Den Haag, in verband met het samenstellen van rapporten over in Nederland gelegen vestingsteden in de tijd van Kon. Lodewijk XIV en XV; 1933-1935.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 152 Rapport betreffende een onderzoek van de oude documenten en tekeningen over Maastricht en den Sint Pietersberg, ingesteld van 17 tot

31 oktober 1933 in archief en bibliotheek van de "Section Techniques du Genie" te Parijs door Ir. D.C. van Schaïk.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 156 Agenda's voor vergaderingen Limburgs Landschap.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 157 Stukken ingekomen bij en uitgegaan van het secretariaat van de Stichting Het Limburgs Landschap.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk inv. nr. 161 Drukproeven van lijsten van leden, contribuanten, donateurs en begunstigers van Stichting Het Limburgs Landschap; 1956 juli.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 227, 228 en 229.1-229.4.

21.170A Ir. D.C. van Schaïk, inv. nr. 229.40 Tekeningen uitbreiding o.a. koelgebouw en licht-/krachtinstallaties Brand's Bierbrouwerij te Wijlre; 1936; 1944.

21.393 V.V.V. Maastricht Doos 1.

GA Maastricht, H241 Heer, bevolkingsregister 1921-1940, nr. 18, folio 1962 t/m 1991.

A. Archief ENCL, Lage Kanaaldijk 115 6212 NA Maastricht

Opschrift doos: 290 Terreinen, grotten, onderzoek fauna/flora, Vaals, tuinderij/tuinders.

Opschrift doos: Oorlog 1940-1945.

B. Archief Ed de Grood, 's Gravenvoeren

Brievencorrespondentie met Dielis.

Cassettebandjes interview Wim van Schaïk (zie 'Interviews/gesprekken').

Foto's en brief in fotoalbum Wim van Schaïk.

C. Archief Jan Spee, Maastricht

Collectie Sint Pietersbergonderzoek 1949-1952, ringband 12: Schetsboeken 33 t/m 35.

Diverse foto's.

Themaboek Tunnel 1, overzichten van het werk van D.C. van Schaik (1987-1997²³⁹).

Themaboek Tunnel 1, onderdeel beschrijvingen aanleg van de tunnel in Noord (1987-1997).

LITERATUUR EN KRANTEN- EN TIJDSCHRIFTARTIKELEN

Bax, M. (2010). *De vleermuis heb ik in dank ontvangen. 100 jaar vleermuisonderzoek in de Sint Pietersberg; van benutting tot bescherming*. Scriptie Maastricht University.

Bels. (1972). Ir. D.C. van Schaik. *Natuurhistorisch Maandblad* 61(10), 138-139.

Bronzwaer, P. (1989). *Maastricht bevrijd! En toen...? : een schets van gebeurtenissen in en om Maastricht tussen juni 1944 en september 1945 (deel I en deel II)*. Stichting Historisch Reeks Maastricht. Assen: Van Gorcum.

Bronzwaer, P. (2010). *Maastricht en Luik bezet: een comparatief onderzoek naar vijf aspecten van de Duitse bezetting van Maastricht en Luik tijdens de Tweede Wereldoorlog (Maaslandse Monografieën nr. 73)*. Hilversum: Verloren.

Diem, L., van der (2010). *Meer dan de Nachtwacht en de verhalen van Wim van Schaik alleen. De gebeurtenissen in en rondom de Sint Pietersberg te Maastricht tussen 1940 en 1944*. Scriptie Maastricht University.

Op Dierendag stierf de beschermer van de vleermuizen. Ontroerend afscheid van ir. D. van Schaik. (1972, 9 oktober). *De Limburger (Maastricht)*, p.5, kolom 2-5.

Gangenstelsel St.-Pietersberg werd in kaart gebracht. (1958, 18 november). *De Nieuwe Limburger*, p.11, kolom 1-2.

Grood, E. de (1983[1938]). De onderaardse gangen in de Sint Pietersberg: vijf en veertig turbulente jaren. *De Sint Pietersberg*, 405-436.

²³⁹ Hier heeft Jan Spee in de periode 1987 tot 1997 informatie aan toegevoegd. De themaboeken zijn niet gepubliceerd.

Historicus vecht geschiedenis van de Sint Pietersberg aan. (1969, 19 december). *NRC*, geen paginering. (Krantenartikel verkregen via Ed de Groot).

Homburg, E. (2004). *Groeien door kunstmest. DSM Agro 1929-2004*. Hilversum: Verloren.

Ir. Gadiot nam afscheid als directeur-generaal van ENCI te Maastricht. (1975, 6 januari). *Cement* (1), 32. Retrieved Juni 10, 2012, van <http://www.cementonline.nl/archief/cement-1975-047-1/ir-gadiot-nam-afschied-als-directeur-generaal-van.29650.lynkx>

Ir. Van Schaik in de St.-Pietersberg vereeuwigd. (1971, 16 juni). *De Nieuwe Limburger*, p. 7, kolom 2-4.

Kuitert, L. (2003). In memoriam: Margriet Zeguers-Van Schaik en haar joie des livres (elektronische versie). *De Boekenwereld, tijdschrift voor boek en prent* 19(5). Retrieved April 4, 2012, van forum: <http://forum.mestreechonline.nl/showthread.php?t=1221>.

Kruytzer, E.M. (1968). Uit eigen kring. Ir. D.C. van Schaik 80 jaar. *Natuurhistorisch Maandblad*, 57(10), 150.

Linde, W., van der (2001). *Eindelijk Religieuze Tolerantie, na 500 jaar religieuze strijd in Geleen en in Zuid-Limburg*. Maastricht: Universitaire Pers Maastricht.

Molhuysen, P.C., Blok, P.J., Kossmann, Fr.K.H. (Red.). (1930). *Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek* (achtste deel) (elektronische versie). Leiden: A.W. Sijthoff's Uitgevers-maatschappij N.V. Retrieved Mei 14, 2012, van http://www.historici.nl/retroboeken/nnbw/#source=8&page=649&size=1000&accessor=accessor_index

Morgen afscheid in Kasteel Neercanne. Limburg Landschap verliest ir. D. van Schaik, ontdekker van interne St. Pietersberg. (1970, 28 januari). *De Nieuwe Limburger*, p. 11, kolom 4-7.

Natuurhistorisch Genootschap Limburg. (1911). Statuten Natuurhistorisch Genootschap Limburg artikel. *Jaarboek Natuurhistorisch Genootschap Limburg*.

Natuurhistorisch Genootschap Limburg (1930A). Lijst der leden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. *Natuurhistorisch Maandblad*, 19(1).

Natuurhistorisch Genootschap Limburg. (1930B). Vergadering's notulen.

Natuurhistorisch Maandblad 19(5), 52.

Natuurhistorisch Genootschap Limburg. (1937). Vergadering's notulen. *Natuurhistorisch Maandblad* 26(12), 133.

Natuurhistorisch Genootschap Limburg. (1938). Vergadering's notulen. *Natuurhistorisch Maandblad* 27(9), 88.

Natuurhistorisch Genootschap Limburg. (1950). Vergadering's notulen. *Natuurhistorisch Maandblad* 39(2), 14.

Nieste, A. (red. M. Poesen). (1996). *70 jaar ENCI. Van mergel tot cement. 1926-1996*. Maastricht: Stichting Historisch Reeks Maastricht.

Nypels, J. (1938). De Sint Pietersberg. *Natuurhistorisch Maandblad*, 27(9), 89-92.

Onschuldig vast in andermans verleden. (Onbekende datum, waarschijnlijk 1996). Krant waarschijnlijk *Dagblad de Limburger*. (Krantenartikel verkregen via Ed de Groot).

Paumen, M. (1997, 4 april). Lust tot lezen (elektronische versie, Lexis Nexis). *NRC Handelsblad*. Retrieved April 26, 2012, van <http://academic.lexisnexis.nl.ezproxy.ub.unimaas.nl/>.

Pelzers, E. (1994). TIENHOVEN, Pieter Gerbrand van (1875-1953) (elektronische versie). *Biografisch Woordenboek van Nederland:1880-2000*. Den Haag. Retrieved Mei 20, 2012, van <http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BWN/lemmata/bwn4/tienhoven>

Rademakers, J.H. (hoofdredactie). (1985). *Gedenkboek 175 jaar Staatstoezicht op de Mijnen, 1810-1985* (elektronische versie). Stein: Huntjens. Retrieved Mei 25, 2012, van http://www.sodm.nl/sites/default/files/redactie/herdenking%20175%20jaar%20sodm_versiem3.pdf

Rokx, J. (1978). *Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de Sint Pietersberg*. Doctoraal scriptie Rijksuniversiteit Utrecht.

Schaïk, D.C. van (1930). De Sint-Pietersberg en zijn geheimen. *Haagsch Maandblad*, april, 4.

- Schaïk, D.C. van (1942 A). Het meten van den plattegrond van het gangenstelsel 'Zonneberg' in den Sint Pietersberg. *Historia* (8), 307-313.
- Schaïk, D.C. van (1942 B). *Onderaardsche gangen in den Sint Pietersberg. Geïllustreerde beschrijving van het gangenstelsel Zonneberg*. Maastricht: Leiter-Nypels.
- Schaïk, D.C. van (1948). *Maastricht en de Sint Pietersberg*. Heer: Van Schaïk (uitgave van de schrijver).
- Schaïk, D.C. van (1983[1938]). De onderaardsche gangen in den Sint Pietersberg. *De Sint Pietersberg*, 45-105.
- Schaïk, D.C. van (e.a.) (1983[1938]). *De Sint Pietersberg: met een aanvullend gedeelte van 1938-1983*. Thorn: EF & EF.
- Schaïk, K. van (red. M. van Selm). (2005). *Vriend en vijand: de oorlogsdagboeken van Koos van Schaïk*. Utrecht: De Banier
- Staal, E., & Vos, I. (2006). *Het verhaal achter ... (Jubileumboek t.g.v. het 75-jarig bestaan van Stichting Het Limburgs Landschap)*. Stichting het Limburgs Landschap.
- Staal, E. (2002). Ondergronds natuurbeschermen. Zoon van mede-grondlegger Limburgs Landschap vertelt. *Limburgs Landschap zomer*, 12-17.
- St. Pietersberg 'mergelfabriek' der Romeinen?. (1952, 25 januari). *Limburgs Dagblad*, p. 2, kolom 5-6.
- Ubachs, P., & Evers, I. (2005). *Historisch encyclopedie Maastricht*. Zutphen: Walburg Pers.
- Ubachs, P., & Evers, I. (2006). *Tweeduizend jaar Maastricht. Een stadsgeschiedenis* (3^e dr.). Zutphen: Walburg Pers.
- Valkenburg, R. (1994). *Ondergronds Verzet: illegale transporten door de grotten van de Sint Pietersberg-Maastricht in 1940-1944. Maastricht in oorlogstijd* (naar gegevens verstrekt door W.C.L. van Schaïk). Utrecht: De Banier.
- Vervoort, W. (1994). Levensbericht L.D. Brongersma (elektronische versie). *Levensberichten en herdenkingen*, 23-30. Retrieved Juni 2, 2012, van <http://www.dwc.knaw.nl/DL/levensberichten/PE00004395.pdf>

Voorzitter van Sonsbeeck neemt afscheid van Limburgs Landschap (elektronische versie). (1948, 5 juli). *Limburgs Dagblad*, p. 3 kolom 2-3. Retrieved Juni 2, 2012, van http://resources3.kb.nl/010415000/pdf/DDD_010416056.pdf.

Voûte, A., & Bongers, W. (2001). De vroege geschiedenis van het vleermuisonderzoek in Zuid-Limburg. Ter nagedachtenis aan een stel oude SOKken. *SOK mededelingen* 36(december), 18-29.

Want, W. van der. (2010). *Evenwichtsstrijd op de Belgisch-Nederlandse grens: De Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de Sint-Pietersberg (1947-1994)*. Scriptie Maastricht University.

Wijts, G.H. (1994). *De bevrijding van Heer, door het Amerikaanse leger, 13 september 1944*. Maastricht: Wijts.

INTERVIEWS/GESPREKKEN

Interview Ed de Grood met Wim van Schaïk, 3 oktober 2002 te Geldrop, verkregen via cassettebandjes uit archief Ed de Grood.

Interviews/gesprekken met Ed de Grood, 27-4-2012, te 's Gravenvoeren, en 21-5-2012 te Maastricht.

Interview/gesprek met Henri Ceha, 12-5-2012, te Swier.

Interview/gesprek met Ton Henrar, 22-5-2012, te Maastricht.

Interview/gesprek met Jan Spee, 24-5-2012, te Maastricht.

WEBSITES

Archief Regionaal Historisch Centrum Eindhoven: 13081 J.A.Th. Dielis, Lierop inventarisoverzicht. Retrieved Juni 6, 2012, van <http://www.archieven.nl/nl/zoeken?mivast=0&mizig=210&miadt=48&micode=13081&miview=inv2#inv3t1>

Delft University of Technology. (z.d.). *Geschiedenis van de universiteit*. Retrieved Mei 25, 2012, van <http://home.tudelft.nl/over-tu-delft/geschiedenis/>

ENCI Heidelberg Cement Group. (z.d.). *ENCI Maastricht*. Retrieved Mei 20, 2012, van http://www.heidelbergcement.com/benelux/nl/enci/about_us/plant+maastricht/index.htm

Gemeentearchief Rotterdam. (z.d.). *Digitale stamboom Willem Cornelis Loran van Schaik*. Retrieved Mei 14, 2012, van <http://rotterdam.digitalestamboom.nl/detailx.aspx?p=15750610&ID=264774&book=G&role=C&page=4>

Hasufali. (z.d.). *Boekje J.A.Th. Dielis: Maastricht: aangeboden aan Ir AA Mussert, leider der Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland ter gelegenheid van diens eerste officieele bezoek aan de stad Maastricht op 13 augustus 1942*. Retrieved Mei 29, 2012, van <http://www.hasufali.nl/auteur-dielis/maastricht.htm>

Kanselarij der Nederlandse Orden. (z.d.). *Procedure/voorwaarden, het aanvragen van een Koninklijke onderscheiding*. Retrieved Mei 6, 2012, van <http://lintjes.nl/voordragen/procedure-voorwaarden>

Natuurhistorisch Museum Maastricht. (z.d.). *Biografische schets van Rector Cremers*. Retrieved Mei 17, 2012, van <http://www.nhmmaastricht.nl/nederlands/nieuws/nieuwsarchief03b.htm>

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden. (z.d.). *Mr. dr. W.G.A. van Sonsbeeck*. Retrieved Mei 17, 2012, van <http://www.parlementairdocumentatiecentrum.nl/id/vg09llz7vkz5#p5>

Stichting 1940-1945. (z.d.). *Geschiedenis*. Retrieved Mei 3, 2012, van <http://www.st4045.nl/geschiedenis.html>

Technische Universiteit Eindhoven. (z.d.). *Over de Universiteit*. Retrieved Mei 25, 2012, van <http://www.tue.nl/universiteit/over-de-universiteit/feiten-en-cijfers/de-universiteit/>